

Co bychom měli vědět o nadání

Jana M. Havigerová, Blanka Křováčková a kol.

Recenzenti:

PhDr. Jana Čihounková
PhDr. Jaroslava Dosedlová, PhD.

Složení autorského týmu:

Mgr. Žaneta Doucková
Petra Hamplová
PhDr. Jana M. Havigerová, PhD.
PhDr. Kristýna Konárová
PhDr. Blanka Křováčková
Mgr. Radka Splítková

Publikace vznikla z prostředků ESF - OP vzdělávání pro konkurenceschopnost
Prioritní osa Počáteční vzdělávání

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou

1. vydání

© Jana M. Havigerová, Blanka Křováčková a kol.

ISBN 978-80-7435-092-4

Obsah

1	Úvod	3
2	Nadání z pohledu teoretika <i>Žaneta Doucková, Jana M. Havigerová</i>	4
2.1	Definice nadání	4
2.2	Modely nadání	5
3	Specifika nadaného dítěte <i>Žaneta Doucková, Jana M. Havigerová</i>	9
3.1	Mýty a předsudky o nadaných	9
3.2	Bystré versus nadané dítě	10
3.3	Nadání v raném vývoji	14
3.4	Problémy nadaných dětí v předškolním věku	14
3.5	Nadané dítě mladšího školního věku	15
3.6	Sebepojetí nadaných	19
4	Principy práce s nadanými <i>Radka Splítková, Blanka Křováčková</i>	21
4.1	Obecné principy práce s mimořádně nadanými	21
4.2	Rozvíjení potenciálu nadaných dětí předškolního věku	22
4.3	Rozvíjení potenciálu nadaných dětí na základní škole	23
4.4	Rozdílné instrukce	24
4.5	Přeskakování úrovně (akcelerace)	25
4.6	Obohacování	25
4.7	Vyjímání z výuky	26
4.8	Nabídka odpoledních aktivit školy	27
5	Rodina a nadání <i>Kristýna Konárová, Blanka Křováčková</i>	28
5.1	Stimulace nadaného dítěte v rodinném prostředí	28
5.2	Konkrétní výchovné principy	29
5.3	Jak mohou rodiče podporovat výkonovou složku dítěte	30
5.4	Výchovné postupy rozvíjející emočně-sociální stránku osobnosti nadaného dítěte	31
5.5	Spolupráce mezi rodiči a pedagogy	32
6	Jak utopit talent aneb čeho se vyvarovat? <i>Jana M. Havigerová</i>	33
7	Závěr	35
8	Literatura	36
9	Přílohy	37
9.1	Deklarace práv nadaného dítěte ve vzdělávání	37
9.2	Nabídka mimoškolních institucí pro rozvoj nadaného dítěte	38

1 | Úvod

Nadané děti - téma zajímavé, mnohdy radostné a v poslední době často diskutované. Zejména v souvislosti s tím, jak těmto dětem zajistit co nejlepší péči odpovídající jejich předpokladům a nárokům...

Přestože se u nás již několik let této problematice věnují odborníci z řad pedagogů a psychologů, mnoho učitelů i poradců v této oblasti stále tápe. Objevování nadaných dětí a péče o jejich rozvoj přitom mohou vést k celé řadě pozitivních přínosů. Z pohledu dítěte je to možnost komplexního cíleného rozvoje, větší porozumění a pochopení jeho osobnosti, individualitě, specifickým požadavkům a potřebám. Z pohledu učitele se otevírá prostor pro nové aktivizující tvůrčí metody, pro vlastní seberealizaci - možné ocenění pedagogické a didaktické činnosti, možnost na vlastní oči sledovat pozitivní vývoj nadaného, spoluprožívat cesty a úspěchy nadaného dítěte. Z pohledu rodiče mohou výsledky dítěte přinášet pocit uspokojení a satisfakce za vynaloženou péči, dobrý pocit, je-li dítě vzděláváno kvalifikovaným a angažovaným učitelem.

Úspěšné nadané dítě přitom může v konečném důsledku povznést celou společnost a posunout lidstvo o další krok kupředu... Přejí bychom si, aby příspěvkem k tomuto posunu byla i projekt Nadané dítě.eu a tato studijní opora.

Příjemnou četbu a radostnou práci s dětmi přejí editorky

Blanka Křováčková a Jana M. Havigerová

2 | Nadání z pohledu teoretika

Žaneta Doucková, Jana M. Havigerová

2.1 Definice nadání

Definice nadání není vůbec tak snadná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Zkuste si to sami: zamyslete se a pokuste se co nejprecizněji definovat, co to je

NADÁNÍ

Jaká je Vaše osobní explicitní definice tohoto pojmu? Pokuste se porovnat své vlastní pojetí s možnostmi uvedenými dále v textu.

V průběhu historie docházelo k proměnám v chápání pojmu.

Domácí literatura poskytuje například tato vodítka:

Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2000, s. 338): „Nadání je soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné i duševní.“

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 164): „V pedagogickém pojetí převládá tradiční představa o nadání jako o výjimečné složce osobnosti některých jedinců, zejm. pro umělecké obory, pro sport, jazyky a matematiku.“

Speciálně pedagogický slovník (Havigerová In Skutil, 2011, s.76) rozlišuje pojmy nadání, nadané dítě a nadané chování: „Nadání (angl. gift) je tradičně chápáno jako dispozice k jistým druhům, obvykle míněno intelektových výkonů. (...) *Nadané dítě* je takové, které soustavně vykazuje významné výkony v nějaké hodnotné oblasti snažení. (...) *Nadané chování* je rozvinutí dispozice či realizace potenciálu.“

Při definování nadání se nejčastěji užívají dva pojmy – **nadání a talent**. Oba dva pojmy jsou spojené se schopnostmi. V laické veřejnosti jsou chápány jako synonyma. V odborných textech nalezneme různá rozlišení těchto dvou pojmů:

- *kvantitativní* – talent je chápán jako vysoký stupeň nadání (Laznibatová, 2007),
- *vývojové* – nadání představuje potenciální vlohy, talent je výsledkem vývojového procesu, rozvinutí potenciálu,
- *obsahové* – nadání je užíváno ve spojení s intelektuálními oblastmi výkonu (např. jazykové nadání, matematické nadání, nadání pro vědu), talent ve spojení s oblastmi umění a sportu (např. výtvarné nadání, pohybové nadání, praktické nadání) (Havigerová, 2011),
- *podle stupně obecnosti* – nadání je chápáno jako širší, všeobecný předpoklad pro činnost a výkon, talent znamená určité specifické, úzce vymezené předpoklady pro činnost (Musil, 1985, cit. dle Laznibatová, 2007).

V tomto textu používáme pojem nadání ve smyslu dispozice k projevení nadprůměrných výkonů v jakékoli hodnotné oblasti lidského snažení.

Při vymezování definice nadání se můžeme setkat často se zcela protikladnými pojetími. Předkládáme je jako dilemata – které z alternativ je vám osobně bližší ?

Nadání		
jsou vrozené předpoklady, dispozice (genotyp)	*1	je výsledek rozvoje předpokladů (fenotyp)
je stabilní schopnost v určité oblasti	*2	je souhrn všech dynamických předpokladů (též osobnost, zájmy atp.)
je něco, čím disponují jen někteří lidé	*3	je něco, co mohou mít všichni lidé
se vztahuje jen na některé druhy činností	*4	se vztahuje k jakékoli činnosti

Editorky se přiklánějí k tomuto pojetí nadání: jedná se o **projev vrozených dispozic, které se uplatňují v kontextu celého dynamického systému nadaného jedince, u kteréhokoli člověka a v jakékoli oblasti lidských aktivit.**

Existuje velké množství definic nadání, které lze rozdělit do šesti skupin podle toho, jaký výchozí teoretický přístup je zvolen (Laznibatová, 2007).

- 1. Ex-post-facto definice** – za nadaného se zde označuje ten, kdo projevuje vynikající, nadprůměrné výkony (tyto definice pocházejí z literatury o geniálních lidech).
- 2. Sociální definice** – nadané dítě je takové, které má potenciál podávat nadprůměrné výkony v jakékoli hodnotné oblasti (Witty, 1965, cit. dle Portešová, 2002).
- 3. IQ definice** – nadaný je ten, kdo má nadprůměrnou hodnotu inteligenčního kvocientu (obvykle IQ > 130).
- 4. Procentuální definice** – definice nadání je odvozena od křivky normálního rozložení psychických znaků v populaci (Gaussova křivka), tj. nadaný je ten, kdo v dané charakteristice patří mezi nejlepších 2,14 %.
- 5. Definice zdůrazňující kreativitu** – v popředí zde stojí úroveň tvořivosti: nadané dítě je každé dítě, které má přirozený potenciál rozvíjet svou tvořivost.
- 6. Definice, které vznikly při rozpracování modelů inteligence** – o nich bude řeč níže.

PRO PRAKTICKÉ POTŘEBY NENÍ ANI TAK DŮLEŽITÉ TEORETICKÉ VYMEZENÍ POJMU NADÁNÍ, JAKO PŘESNÁ CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE ČI SKUPINY DĚTÍ, SE KTERÝMI CHCEME PRACOVAT.

2.2 Modely nadání

Dříve bylo nadání dáváno do souvislosti především s intelektovými schopnostmi. V současné době je nadání chápáno jako komplexní jev, v němž je věnována pozornost celé osobnosti člověka.

Nadání je výsledkem součinnosti celkového osobnostního, kognitivního, motivačního a kreativního potenciálu a sociokulturních podmínek pro učení a výkonnost. Optimální vývoj nadání jedince je přitom závislý na interakci interních (osobnostních) dispozičních faktorů a externích (socializačních) faktorů (Laznibatová, 2007).

Existují různé modely nadání, které se vzájemně nevyklučují, ale naopak se doplňují a mohou splývat v jeden celek.

Modely založené na schopnostech

Vycházejí z domněnky, že intelektové schopnosti lze zjistit už v časném věku a ty se v průběhu života podstatně nemění, jsou tedy stabilní. Podle přívrženců tohoto pojetí nacházejí časně rozeznané vysoké duševní schopnosti svá vyjádření často až v dospělém věku. Průkopníkem této teorie je americký badatel **Lewis M. Terman**, který pomocí longitudinálních výzkumů prokázal, že inteligenční kvocient dosažený dítětem se v průběhu jeho života již nemění. Zároveň zastával teorii, že inteligence sama nestačí. Důležitou roli při rozvoji nadání sehrává pozitivně a podnětně vyladěné sociální prostředí. Úspěšný člověk musí mít vedle inteligence současně také schopnost se prosadit a být motivovaný podávat dobré výkony. Pro podnícení zvláštních výkonů je motivace neobyčejně důležitá. Intelektové schopnosti jsou tedy jakýmsi potenciálem, který se plně rozvine pouze za vhodných podmínek v sociálním prostředí (Mönks, Ypenburg, 2002).

Do skupiny modelů nadání orientovaných pouze na schopnosti se řadí také koncepce **C. W. Taylora**. Považoval za důležité podporovat adekvátní rozvoj nadání všech dětí a rozvíjet především schopnosti, které jsou potřebné v běžném životě. Nadání by se nemělo vztahovat pouze ke schopnostem, které jsou měřeny testy inteligence. Ve svém modelu nadání popisuje šest skupin schopností, které by měly být zjišťovány a následně rozvíjeny:

- klasické všeobecné rozumové schopnosti (IQ)
- tvořivé schopnosti
- schopnosti organizační
- sociální (komunikační) schopnosti
- prognostické schopnosti
- rozhodovací schopnosti (Taylor, 1964, cit. dle Hříbková, 2009)

Hermann Ruppell chápe nadání jako potenciál k invencím a novým řešením úkolů. Za podstatné považuje především kreativní řešení problémů (Hříbková, 2009).

Modely kognitivních složek

Zaměřují se především na procesy zpracování informací. Výzkumníci zkoumají, jaké kvalitativní rozdíly vznikají mezi informačními procesy. Tedy čím se liší např. vysoce nadané děti ve svém způsobu přijímání a zpracování informací od dětí průměrně nadaných. Lze očekávat, že tento výzkumný směr přinese informace o časných ukazatelích vysokého nadání. Rodiče často referují, že jejich nadané dítě bylo již jako malé nápadné samostatným, produktivním myšlením a vlastními způsoby zpracování informací (Mönks, Ypenburg, 2002).

Modely orientované na výkon

Tyto modely činí rozdíl mezi vlohami a realizací vloh. Pouze část potenciálu se projevuje

ve výkonech jedince. Vloha je předpokladem pro to, aby někdo podal vynikající výkon. Ne u všech lidí se všechny přítomné vlohy rozvinou. Bezprostřední okolí může zapříčinit, že se vlohy správně nerozvinou, protože okolí je nerozezná a nepodněcuje. Uvádí se, že zhruba polovině potenciálně vysoce nadaných dětí se nedostane podněcování a výchovy, které jsou nutné, aby se jejich vlohy správně rozvinuly. Děti ze sociokulturně problémového prostředí rodin jsou velmi znevýhodněny. Neuskutečněné vlohy mohou přecházet v negativní projevy.

Sociokulturně orientované modely

Vycházejí z toho, že vysoké nadání se může realizovat jen za vhodného spolupůsobení faktorů individuálních a sociálních.

Mezi sociokulturně orientované modely patří Mönksův vícefaktorový model vysokého nadání.

Třífázový složkový model vysokého nadání

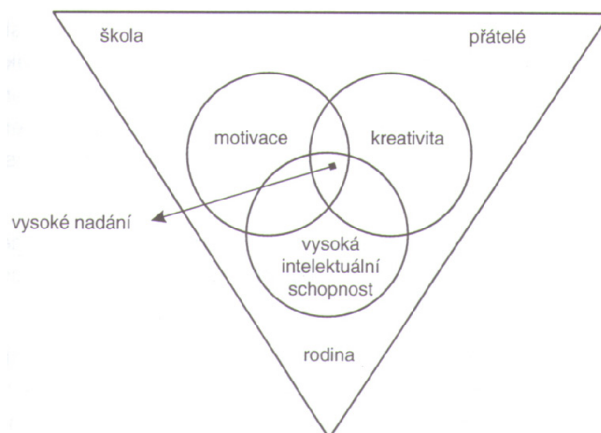
SCHOPNOST + TVOŘIVOST + MOTIVACE

Renzulli vypracoval model nadání, ve kterém vyčlenil tři základní skupiny charakteristik osobnosti, které musí dosahovat určitého stupně rozvoje a vzájemné souhry, aby se staly předpokladem pro podávání mimořádného a tvořivého výkonu (Hříbková, 2009).

Obr. 1 Renzulliho model nadání (převzato Hříbková, 2009)

Mönks přepracoval Renzulliho model a obohatil ho o vazbu nadání na vlivy vnějšího prostředí (primární socializační činitele).

Obr. 2 Vícefaktorový model vysokého nadání dle Mönkse (2002)

Zvláštní nadání se může projevovat v pohybových, sociálních, uměleckých nebo vysoce intelektuálních schopnostech. Často se tyto formy nadání objevují společně.

Vysoké nadání lze poznat teprve tehdy, když se manifestuje a je vyjádřeno mimořádnými výkony nebo činnostmi. Intelektové vysoké nadání zahrnuje nejméně tři následující znaky osobnosti:

vysoké intelektové schopnosti, tvořivost a motivaci.

- **Vysoké intelektové schopnosti** se měří inteligenčním testem.
- **Tvořivost** je schopnost vytvářet neotřelé, jedinečné koncepce, mít originální nápady a uskutečňovat je na základě samostatného a produktivního myšlení.
- **Motivace** znamená, že někdo má vůli a sílu provést určitou úlohu nebo dokončit započatou práci. Člověk se cítí určitou úlohou přitahován. Motivovaný člověk dokáže podstoupit rizika a překonat faktory nejistoty.

Všechny tři prvky modelu na sebe působí. Schopnost sociálního kontaktu je důležitým spojovacím článkem. Tvoří základ účinné interakce mezi jedincem a jeho prostředím. Sociální prostředí musí reflektovat potřeby daného dítěte.

NIC NENÍ NESPRAVEDLIVĚJŠÍHO NEŽ JEDNAT S NESTEJNÝMI DĚTMI JAKO SE STEJNÝMI A SHODNĚ JE VYCHOVÁVAT!

S každým dítětem je třeba zacházet individuálně, každé je již od útlého věku osobností s vlastními představami.

Mezi dosaženou a potenciální úrovní schopností může existovat rozpor (diskrepance). Jedná-li se o nadání tzv. skryté, pak nedochází k jeho demonstraci navenek. Diskrepanci mohou způsobovat rušivé faktory v sociálním kontaktu (Mönks, Ypenburg, 2002).

3 | Specifika nadaného dítěte

Žaneta Doucková, Jana M. Havigerová

V rámci přístupu k nadaným dětem v různých vývojových obdobích je důležité znát specifika vývoje osobnosti, schopnosti a dovednosti nadaného dítěte. Rodič i pedagog by měl vědět, že vývoj u většiny nadaných dětí je nerovnoměrný a při výchovném a vzdělávacím procesu je tedy nutné nejen prohlubovat oblasti, ve kterých dítě vyniká, ale současně harmonicky rozvíjet schopnosti, které jsou vzhledem k ostatním méně rozvinuté. Pro zdravý rozvoj sebepojetí dítěte je důležité flexibilně reagovat na jeho potřeby a také se vyvarovat mylných předsudků, které vycházejí ze stereotypů a mýtů vztahujících se k vnímání a porozumění nadanému dítěti.

3.1 Mýty a předsudky o nadaných

Nejčastější příčinou mýtů o nadaných dětech je skutečnost, že již v dětství se u nich objevují často netypické a pro ostatní obtížně pochopitelné schopnosti, vzorce chování, zájmy. Názory resp. mýty o nadaných byly často dostatečným důvodem, aby se nadaní lidé obávali přiznat a využívat svůj potenciál (Laznibatová, 2007).

Laznibatová (2007) uvádí, že i v současné době se mnozí rodiče obávají nebo si nechtějí přiznat, že jejich dítě je jiné než ostatní, jakoby se styděli za jeho nadání a měli strach, že na něj zbytečně upozorní, budou-li jeho zájmy výrazně podporovat. Je časté, že ho zejména v předškolním věku nepodporují, a tím tlumí jeho touhu po poznání. Svě jednání ospravedlňují obavou, že se dítě bude ve škole nudit. Dalším argumentem bývá, že se nadměrným vedením ke vzdělávání dětem bere dětství.

Mezi rodiči a pedagogy vzniklo mnoho mýtů, které nadaným nepomáhají, ale naopak jejich vývoj brzdí. Zkusme si nyní, jak jsme na tom s mýty a předsudky o nadání. U každého výroku vyjádřete svůj souhlas nebo nesouhlas (zpracováno dle Laznibatová, 2007, Vondráková, 2009):

+ -

- Nadaní dostali všechno bez námahy, zadarmo.
- Dokáží se uplatnit sami, bez pomoci a podpory okolí.
- Jsou od přírody samotáři, kteří nepotřebují ostatní, vystačí si sami.
- Vždy dokáží své schopnosti, vysoké nadání bez problémů ukázat a projevit.
- Musí být stejně dobří ve všech oblastech např. ve všech předmětech ve škole, současně také ve sportu apod. Nadaní jsou úspěšní ve všem, a pokud ne, nejsou nadaní.
- Musí být přísněji hodnoceni než ostatní.
- Vzhledem ke svému nadání musí být zodpovědnější než jejich vrstevníci a zodpovídat i za ně.
- Je pro ně velmi příjemný pocit, když jsou ostatním dáváni za vzor.
- Nejdůležitější je pro ně vysoké nadání.
- Pouze nadaní rodiče mohou mít nadané děti.
- Nadané děti jsou výtvozem ambiciózních rodičů.
- Z nadaných dětí se automaticky stávají géniové.
- Nadaní nemohou mít žádné problémy.
- Nadaní jsou schopní a úspěšní v praktickém životě.
- Nadaní se rádi učí, rádi chodí do školy.

- Nadaní dávají okázale najevo, že jsou lepší než ostatní.
- Pokud se budeme nadaným věnovat, budou ještě více domýšliví.
- Nadaní jsou sociálně nepřizpůsobiví.
- Nadaní jsou poslušní, spořádaní a „umějí se chovat.“
- Nadaní jsou u učitelů oblíbení a rádi s nimi pracují.
- Učitelé sami dokáží identifikovat nadané.
- Soustředování nadaných do speciálních škol/tříd vede k elitářství.
- Nebudou-li nadaní žáci začleněni v běžné třídě/škole, nenaučí se základním sociálním dovednostem.
- Jedině v běžné třídě získá nadané dítě cit pro sociální rozdíly, hendikepy a naučí se pomáhat druhým.
- Nadaní se v běžné třídě rozvíjejí tím, že dělají pomocníka učiteli.
- Není vhodné dávat nadaným zvláštní úkoly během vyučování, oni si sami něco najdou ve volném čase, sami se rozvinou a prosadí.

Nyní si za každý souhlas přičtete 1 bod. Jaké je Vaše osobní skóre? Každé ano znamená souhlas s mýtem, nepravdou, stereotypem nebo omylem – správná odpověď zní u všech výroků NE.

Výše uvedené názory je třeba korigovat (k tomu slouží i tato publikace). Současně je třeba mít na mysli, že **je nezbytné dobře znát nejen obecné pravdy o nadání** (platí vždy jen s určitou pravděpodobností), **ale též osobnost každého dítěte, vývoj jeho individuality, souvislosti a kontexty, v nichž se nachází, silné a slabé stránky, aby se při výchově a vzdělávání mohlo postupovat co nejvhodněji a nejlépe byly respektovány jejich individuální vzdělávací potřeby.**

3.2 Bystré versus mimořádně nadané dítě

Pro rodiče i učitele může být velmi obtížné rozlišit rozumové nadání od bystrosti. Rozdíly mezi mimořádně rozumově nadaným a bystrým dítětem uvádí Cvetkovič-Lay (1995, cit. dle Laznibatová, 2007). Následující tabulka může být vodítkem. Přesnou identifikaci nadaných dětí by však měl vždy provádět odborný pracovník.

Bystré dítě	Mimořádně nadané dítě
zná odpovědi	klade otázky
zajímá se	je mimořádně zvědavé
má dobré nápady	má neobvyklé nápady
odpovídá na otázky	zajímá se o detaily, rozpracovává, dokončuje
je vůdcem skupiny	je samostatné, často pracuje samo
se zájmem naslouchá	projevuje silné emoce, přitom naslouchá
lehce se učí	všechno již ví
je oblíbené u vrstevníků	má raději společnost starších dětí a dospělých
chápe významy	samostatně vyvozuje závěry
vymýšlí úlohy a úspěšně je řeší	iniciuje projekty

přijímá úkoly a poslušně je vykonává	úkoly přijímá kriticky, dělá jen to, co ho baví
přesně kopíruje algoritmy úloh	vytváří nová řešení
dobře se cítí ve škole, školce	dobře se cítí při učení
přijímá informace, vstřebává je	využívá informace, hledá nové aplikace
dobře si pamatuje	kvalitně usuzuje
je vytrvalé při sledování	velmi pozorně sleduje
je spokojené se svým učáním a výsledky	je velmi sebekritické

Bystré děti jsou šikovné, ve škole se dobře učí a vyhovují jim běžné výukové postupy a formy učení. Tyto postupy však neuspokojují potřebu poznávání u rozumově mimořádně nadaných dětí. Z pedagogického hlediska je tedy potřebné citlivě diferencovat mezi dítětem bystrým a mimořádně rozumově nadaným, aby bylo možné individuálně přizpůsobit formy učení nadanému žákovi. Z mimořádně nadaného žáka, který bude vyučován klasickými formami učení, se může stát žák průměrný, neprůbojný, případně tichý až zakřiknutý nebo problémový (Laznibatová, 2007).

3.3 Nadání v raném vývoji

Výzkumy i praktické zkušenosti jednoznačně potvrzují, že vývoj nadaného dítěte je už od útlého věku, resp. hned po narození jiný než u dětí průměrné populace. Nadané děti jsou v mnohém ve srovnání s vrstevníky nadprůměrné. Např. W. Abraham (1976) zjistil, že nadané děti se **dříve než jejich vrstevníci naučí sedět, chodit i mluvit** (Laznibatová, 2007).

Již mezi kojenci můžeme pozorovat rozdíly v aktivitě a soustředění pozornosti. Mnozí rodiče nadaných dětí uvádějí, že jejich děti již v kojeneckém období soustředěně pozorovaly okolí. Již brzy po narození **věnovalo jejich dítě neobvykle velkou pozornost lidem a věcem**. Pozorné sledování okolí se však nevyskytuje u všech kojenců, kteří se v pozdějším věku projeví jako vysoce nadané děti (Mönks, Ypenburg, 2002).

Rodiče nadaných dětí dále v anamnéze uvádějí, že tyto děti jsou od narození více „živé“, **aktivní, až hyperaktivní, pohyblivé, bystře reagují na okolní prostředí, vše sledují a vše je zajímavé**. Charakteristickým znakem mnohých nadaných je jejich **snížená potřeba spánku** ve srovnání se všemi ostatními členy rodiny. Tyto děti jsou čilé, zvědavé, rády objevují, **dobře se orientují v prostoru**, rády experimentují a manipulují s věcmi. Intenzivně reagují na nové podněty, tedy na hračky, tváře lidí, atd. (Laznibatová, 2007).

Důležitým momentem v jejich vývoji je brzká, výrazná a plynulá řeč s bohatou slovní zásobou. Burns, Collin, Paulsell (1991), Baker (2001) zjistili, že tuto oblast vývoje mohou výrazně ovlivňovat rozdílné přístupy rodičů. Děti, které se staly dobrými čtenáři, měly matky, které jim poskytovaly více možností k verbální i celkové interakci. Podstatný je však fakt, že ne všechny děti s rychlým řečovým vývojem jsou vynikajícími čtenáři. (Laznibatová, 2007).

Nadané děti často již v roce vyslovují některá slova a brzo jsou schopny tvořit celé věty. Určitá

a gramaticky správné věty. Pozdní začátek řečové produkce pravděpodobně souvisí s perfekcionismem nadaných. Teprve, až když dítě vnitřně řeč zcela ovládá, projeví se a začne ji používat (Mönks, Ypenburg, 2002).

Příklad řečového vývoje nadaných dětí:

„Dvouletý chlapec, který dosud uměl říci jen pár slůvek, najednou říká mamince: Podívej mámo, tam je veverka. Matka byla touto explozí řeči tak pohnuta, že se synem hned jela za manželem do práce a řekla mu: Teď si poslechni, co náš syn právě řekl! Načež chlapec zcela klidně odpověděl: Řekl jsem právě mámě, podívej se, tam je veverka.“

(Mönks, Ypenburg, 2002, s. 31)

K identifikaci nadaného dítěte v raném věku přispívají také vývojové škály. Jedná se o škály, které uvádějí mezníky ve vývoji u běžné populace. Pokud je vývoj dítěte urychlený zhruba o 30 %, pak lze uvažovat o potenciálně nadaném dítěti. Jedná se o **vývojové mezníky v oblasti rozvoje jazyka, hrubé a jemné motoriky**.

(Fořtík, Fořtíková, 2007)

Příklady mezníků:		
	norma	o 30% rychlejší vývoj
<u>Hrubá motorika</u>		
Samo sedí	7 měsíců	4,9 měsíců
Samo chodí	12,5 měsíců	8,8 měsíců
Vyjde schody	18 měsíců	12,6 měsíců
<u>Jemná motorika</u>		
Hraje si s chrástítkem	3 měsíce	2,1 měsíců
Spontánně čmárá	13 měsíců	9,1 měsíců
<u>Rozvoj jazyka</u>		
Řekne první slovo	7,9 měsíců	5,5 měsíců
Reaguje na jméno	9 měsíců	6,3 měsíců

V předškolním věku je u extrémně nadaných dětí často patrný nerovnoměrný vývoj schopností. Motorické schopnosti (jemná i hrubá motorika) a emočně sociální stránka osobnosti mohou zůstat za schopnostmi rozumovými. V některých oblastech může být vývoj dítěte akcelerovaný, v jiných se může rozvíjet v souladu s věkem nebo dokonce podprůměrně. Je nutné hodnotit všechny oblasti a posuzovat nadané dítě komplexně (např. u zvažování nástupu školní docházky).

U mimořádně rozumově nadaných dětí jsou již v tomto období pozorovatelné projevy, které se svou kvalitou i kvantitou liší od průměrně nadaného dítěte stejného věku.

Odlišnosti lze spatřovat v oblasti **jemné a hrubé motoriky**.

- Dítě brzy sedí, leze nebo chodí.
- Může se projevat vysokou hladinou aktivity až hyperaktivitou.

- Již před třetím rokem má výrazný zájem o tužku a „kreslení“. V pěti až šesti letech je schopné kopírovat obrázky a opisovat slova. Nadané dítě však může zažívat i pravý opak, kdy vývojová nevyrovnanost způsobí, že v oblasti grafomotoriky zaostává za vrstevníky.
- Může být pohybově všestranné. Dobrá koordinace pohybů mu umožňuje bez problému zvládnout jízdu na kole, bruslit, plavat, apod. Je odvážné a pohybově nebojácné, ale nikoli zbrklé.

Nadané děti se vyznačují potenciálem v **kreativní oblasti**.

- Je pro ně charakteristická bohatá fantazie a imaginace. Tuto využívá zejména při hrách s hračkami a při používání barev ve výtvarné práci. Svou tvořivost demonstruje také již v tomto věku v humoru. Vnímá humor v situacích, které se ostatním dětem zatím jako humorné nejeví.

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„Specifickým zájmem chlapce je hra s vařečkami, jedná se o fantazijní hru chlapce, kterou si oblíbil asi od čtyř let. Má dvě vařečky, s kterými si přehrává zážitky, které prožil. Například, když se vrátí z výletu, přehrává si nahlas celý děj, dle vyjádření otce velmi přesně, pamatuje si sebemenší detaily, pamatuje si například značky aut, která je mýjela, názvy vesnic, kterými projížděli, přehrává si rozhovory lidí, „dramatické zápletky“. Tento zájem je trvalý a pomáhá chlapci pravděpodobně zpracovat vnitřní napětí, či si připomíná pozitivní zážitky.“
(Dokoupilová, 2009, s. 52)

Nadání v **intelektové oblasti** se u starších dětí předškolního věku demonstruje schopností číst a počítat.

- Zájem o písmena a čísla se projevuje velmi brzy. Znalost abecedy můžeme v některých případech zaznamenat již ve třech letech. Schopnost syntézy v celá slova se objevuje až později. Číst, psát a počítat se často naučí již před nástupem do školy na základě vlastní motivace a bez cíleného vedení dospělým (Laznibatová, 2007).
- Dobře si pamatují různá fakta a události. Milují projekty, kde je třeba zjišťovat informace. Jejich zájem pramení z jejich vysoké vnitřní motivace.
- Mají značný rozsah pozornosti. Jsou neobyčejně zvědavé. Každý problém je pro ně výzvou. Po dlouhý čas vydrží být samy a soustředěně řešit daný problém. Tyto děti např. rády poslouchají hudbu, zkouší nebo začínají hrát na hudební nástroje. Mají smysl pro rytmus a na změnu tempa hudby reagují pohybem těla.
- Zajímají se o různé druhy knih, encyklopedií, atlasů, faktografií. Projevují zájem také o kalendáře, hodiny, hádanky.
- Vybírají si náročné aktivity jako šachy nebo zakládají sbírky už před pátým rokem věku.

Oblast řeči je pozoruhodná tím, že:

- Děti velice brzy začínají mluvit ve větách a mají bohatou slovní zásobu. Se zaujetím naslouchají vyprávění druhých a jsou schopny samy příběh reprodukovat.
- Kladou časté otázky k pohádce či příběhu, chtějí znát význam nových slov. Snaží se nová slova ve své řeči používat. Rozumí abstraktním pojmům a dokáží je správně aplikovat (Laznibatová, 2007).
- V komunikaci upřednostňují používání řeči namísto činu.

Sociální oblast:

- Nadané děti mohou být přecitlivělé na sociální podněty (pochvala, kritika).
- Rády organizují skupinové hry a činnosti. Jsou poměrně nezávislé v myšlení a jednání.
- Nesnáší autoritativní komunikaci a autority často zpochybňují.
- Odvážně a sebejistě vystupují před publikem bez velkých rozpaků a trémy.
- Jsou extrémně aktivní a cílevědomé.
- V předškolním věku bývají velmi oblíbeny u svých vrstevníků. Ve škole mohou zaujímat marginální postavení ve vrstevnické skupině a jsou izolovány od školního kolektivu dětí.
- Mají tendenci si hledat kamarády mezi staršími dětmi nebo mezi dospělými. Dokáží efektivněji jednat s dospělými než s dětmi.
- Zároveň jsou však citlivé na nečestné jednání dospělých, a když je dospělí neberou vážně.
- Často si nerozumí se svými vrstevníky a nevyhledávají jejich společnost (Mertin, Gillerová, 2003).

3.4 Problémy nadaných dětí v předškolním věku

Obraz nadaných dětí v předškolním věku je velmi rozmanitý a pestrý. Akcelerovaný vývoj v některých oblastech mohou doprovázet také různé vývojové zvláštnosti. Setkáváme se s vývojovými nevyrovnanostmi – tj. s disproporcí mezi vývojem jednotlivých složek osobnosti.

Často je u nadaných dětí pozorována **intelektově-psychomotorická nevyrovnanost vývoje**, která se projevuje disproporcí v podobě časného a rychlého nácvičku čtení na jedné straně a potížemi při grafomotorických projevech na straně druhé. Toto může vyústit až do negativních postojů dítěte k nácvičku psaní, což je častější u nadaných chlapců než u dívek.

Intelektově-emocionální nevyrovnanost vývoje je disproporcí mezi intelektovým a emocionálním vývojem nadaných dětí. Projevuje se např. přehnanými obavami takového dítěte ze tmy, samoty, vyžadováním neustálé přítomnosti matky, což je neadekvátní věku dítěte. Jedná se o emocionální nezralost nadaných dětí.

Výrazná může být i **intelektově-verbální disproporce**, kdy dítě nedovede adekvátně verbalizovat svá přání, myšlenky, které jsou však značně pokročilé oproti vrstevníkům. Takové dítě není vnímáno jako bystré a ve vztahu k nadání o něm málokdo uvažuje. Vzniká neadekvátní obraz dítěte a snižuje se šance, že bude dítě rozvíjeno v souladu se svým intelektovým potenciálem.

Rodiče nadaných dětí dále popisují **problémy se spánkem dítěte**. Dítě je velmi aktivní a vitální a jeho zájem o okolí je tak silný, že spánek považuje tzv. za ztrátu času. Dítě má problémy s večerním usínáním, odmítá odpolední spánek doma i v mateřské škole (Mertin, Gillernová, 2003).

MÝTUS: NADANÉ DÍTĚ JE DOKONALÉ A BEZPROBLÉMOVÉ.

Pravdou však je, že se nadané dítě v mateřské škole často nudí, nebaví ho běžné dětské hry, nezapojuje se do aktivit s vrstevníky. Zajímá se spíše o věci, na které je podle názoru dospělých příliš malé. Se svými vrstevníky si nerozumí a vyhledává kontakt se staršími dětmi nebo dospělými. Často odmítá spát po obědě, vyrušuje ostatní děti i učitele.

Nadané dítě klade již v mateřské škole **zvýšené nároky na pedagoga**, jeho role je velmi důležitá. **Pedagog by měl k dítěti přistupovat individuálně** a dodržovat následující pravidla:

- Dávat dítěti najevo, že jeho nadání je žádoucí a podporovat jeho kompetence. Chování učitele vůči nadanému dítěti se stává vzorem pro ostatní děti.
- Nechat dítěti volný prostor, nenutit ho do hry, respektovat jeho zájmy a vést ho k jejich prohlubování.
- V rámci rozvoje nadání nabízet dítěti speciální rozšiřující úkoly, které by ho zaměstnaly a prohloubily jeho znalosti, schopnosti a dovednosti.
- Neopomíjet rozvoj emočně sociální stránky dítěte. Pokud dítě projeví zájem, mělo by se podporovat v zapojování se do běžných dětských her a pohybových aktivit. Tyto činnosti mohou dítěti napomoci rozvíjet ty složky osobnosti, které jsou na nižší vývojové úrovni než intelektové nadání (www.dghk.de).

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„Odmala ho zajímalo cokoli, co se týče techniky. Zajímal se o auta, rychle se naučil rozlišovat typy aut podle značek, rád kreslil auta a neopomněl doplnit, o jakou značku se jedná, nakreslit symbol a dopsat tiskacími písmeny typ, např. Renault Kangoo (věk 5;7). Rovněž ho zajímaly mapy. V průběhu 6. roku se objevily nové zájmy – pexesa, motory, řešení křížovatek, často místo pohádek doma četli dopravní předpisy. Naučil se také noty a hrál na klávesy. Zájem o auta byl dlouhodobý a intenzivní, každoročně navštěvují autosalony, kde vydrží po celý den a zajímá se o podrobnosti, také v technickém muzeu byli s matkou celý den. Velmi rád čte, v předškolním věku znal písmena, ve škole se velmi rychle naučil číst, byl chválen, motivovalo ho to k výkonu. Čte si, i když se má oblékat. Rád čte o přírodě – encyklopedie, co nevíte o přírodě, dále komiksy, ABC, avšak knížky se souvislým dějem nevyhledává. Také rád hledá na internetu, sám si našel stránky pro děti, počítač dobře uživatelsky ovládá. Ve 2. třídě ho velmi zaujala CD o fyzice a chemii, dlouhou dobu se těmito předměty věnoval.“

(Dokoupilová, 2009, s. 48)

3.5 Nadané dítě mladšího školního věku

Mimořádně rozumově nadané děti při vstupu do školy umí číst, psát a počítat. Na vstup do školy se těší a chtějí stále získávat nové informace. Je důležité si uvědomit, že dispozice, schopnosti a celková intelektová kapacita u nadaného dítěte je jiná než u ostatních dětí, proto je potřebné s ním i jinak pracovat. O výsledcích ve škole často nerozhodují skutečné výkony dítěte, ale jeho sociální a emoční zralost (Laznibatová, 2007).

Základní charakteristiky nadaných dětí mladšího školního věku

1. Učení a myšlení

- relativně dobře se adaptují v novém učebním prostředí
- preferují individuální práci před skupinovou
- s oblibou se učí pomocí manipulace s objekty a experimentací, preferují problémové úlohy
- mají tendenci spíše k induktivnímu učení a řešení problémů
- při učení využívají fantazie a představivosti

- mají velké množství poznatků z rozmanitých oblastí
- řeč je propracovaná, plynulá
- jsou schopny samostatně vyhledávat potřebné informace a orientovat se v nich
- úkol nedokončí, pokud nejsou plně spokojeny s jeho řešením, mají snahu o dokonalé provedení práce, které je v souladu s jejich představou (jsou perfekcionista)
- nevyhovuje jim 45-ti minutová vyučovací hodina, mají vlastní individuální tempo
- mají potřebu prezentovat své znalosti nebo dovednosti před třídou
- nemají rády učení mechanické a paměťové (Hříbková, 2009)

2. Pracovní tempo a zájmy

- nudí se při běžných, velmi lehkých úlohách
- při práci na zadaných úkolech mají náskok před třídou
- jsou velmi sebekritické, nebývají spokojené se svým tempem a výsledky
- zajímají se o mnoho otázek, které mohou být věku nepřiměřené (náboženství, filozofie, politika, sexualita, ekologie, otázky bytí, života a smrti apod.)

3. Sociální a emocionální chování

- mají vlastní názory, nemusí jít za každou cenu s názorem většiny
- jsou výrazně individualistické, nejsou ochotné nekriticky akceptovat názor autority (rodiče, učitele)
- vyhledávají společnost starších dětí, případně dospělých
- jsou citlivější a zranitelnější, jejich emocionální a sociální zralost nejsou na stejné úrovni jako jejich intelekt
- jejich výrazná senzitivita vede k tomu, že intenzivně vnímají věci a jevy, které jiní přehlížejí; silněji prožívají vztahy druhých vůči sobě; silně pociťují svoji odlišnost a neschopnost splýnout se skupinou
- vnímají se jako méně schopné, nemají vždy adekvátní sebeobraz
- na jejich osobnost velmi negativně působí tresty a přísné dodržování disciplíny

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„Ve škole byla situace zpočátku lepší díky silné motivaci k učení v 1. třídě. Paní učitelka oceňovala hlavně jeho rychlé pokroky ve čtení, byl často chválen, pracoval s chutí a zájmem. První třída proběhla v relativním klidu, ale problémy se objevily ve 2. třídě. Paní učitelka si s ním nevěděla rady, protože často nepracoval s dětmi v hodině, nebyl schopný si uhlídat své věci a nosit domácí úkoly, již v 1. čtvrtletí dostal třídní důtku za zapomínání. Dokázal se soustředit na úkol, který byl pro něj důležitý, ale při běžných školních výkonech často nepracoval, úkoly pro celou třídu nedokončil, náročnější samostatnou práci bez kontaktu s učitelkou nezvládal. Chlapec byl vnímán především jako problémový a řešily se jeho neustálé prohřešky, matku nejvíc mrzelo, že ztrácí dřívější zájem o učení, dostával i horší známky z předmětů, které měl dříve rád. Proto paní učitelku žádala, aby mu alespoň občas zadala nějakou samostatnou práci nebo referát. Mezi mnoha poznámkami se pak výjimečně objevila i pochvala.“
(Dokoupilová, 2009, s. 49)

Dle Lazníbatové (2007) mezi další problémy v emocionální oblasti patří:

- uzavřenost, introverze, snížená adaptabilita
- zvýšená afektivita, která může vést k určitým formám agresivity

- zvýšená plačtivost
- úzkostnost

Nadané děti se již od útlého věku projevují jako výrazné osobnosti s vlastním názorem a nezávislé na mínění ostatních. Bývají označovány za osobnostně sebevědomé a vyrovnané, které jdou za svým cílem. Na druhé straně však sociální nezralost u nadaných dětí způsobuje slabé sociální kontakty, slabou komunikaci.

Nadané děti vědí přesně, jak se mají chovat, ale ve skutečnosti jsou tak „samy sebou“, že v daných situacích se nechovají, jak by se dalo očekávat. Jejich snížená komunikativnost způsobuje, že jsou v sociálních situacích zdrženlivější (Laznibatová, 2007).

Postavení nadaných dětí ve vrstevnické skupině

Známý, přitom však velmi nedoceněný, je vliv vrstevníků. Nadané děti se po psychické stránce rozvíjejí velmi rychle, jsou často výrazně odlišné od ostatních. Hledají si rovnocenné partnery u starších dětí a u dospělých. Projevovat se jako nadaný vyžaduje určitou dávku odvahy. Odlišnost ohrožuje sociální zařazení dítěte, zejména jeho přijetí spolužáky a je třeba této skutečnosti věnovat přiměřenou pozornost (Vondráková, 2005). Pozitivní vrstevnické vztahy naopak podporují kognitivní vývoj dítěte, zlepšují jeho sociální dovednosti, podílí se na vývoji zdravého sebepojetí a utvářejí jeho morální a sociální hodnoty (Hříbková, 2009).

Významným činitelem v tomto procesu je učitel. Najde-li nadaný žák porozumění a podporu u autority, má nadané dítě výrazně usnadněný proces zařazování mezi vrstevníky. Nenajde-li žák podporu učitele, může začít tíhnout k průměrnosti, nebo naopak popírat autoritu učitele, mít příliš sebeprosazující postoj, být hyperaktivní atp. (Čermák, Turinová, 2005).

Učitel by měl vnímat nadání dítěte jako přednost a adekvátním způsobem to prezentovat před jeho spolužáky. Měl by zamezit porovnávání výkonů nadaného dítěte s ostatními ve třídě. Výkon nadaného dítěte by měl porovnávat s jeho předchozími dosaženými výsledky. Ve třídě by se měla podporovat atmosféra spolupráce.

Učitel, zejména v nižších ročnících, je nositelem postoje, který k nadanému dítěti zaujme ostatní děti ve třídě.

Clasenovi (1985, cit. dle Vondráková, 2005) uvádějí pět variant vztahu mezi úspěšností nadaných a jejich přijetím skupinou vrstevníků:

1. **popření schopností** – aby byl přijat vrstevníky, žák popře nebo odmítne své nadání,
2. **ponoření se do schopností** – aby zmírnili bolest z odmítnutí vrstevníky, ponoří se do svého oboru a vyloučí všechno a všechny ostatní,
3. **ambivalence** – nemohou se rozhodnout mezi přijetím a popřením svých schopností, jejich výkon kolísá,
4. **odcizení** – nechtějí být úspěšní ani se připojit ke skupině. Někteří jsou tak odcizeni, že opustí školu, buď doslova nebo alespoň psychicky,
5. **rozhodnost** – žáci, kteří úspěšně zvládnou tento konflikt, jsou nezávislí, mají svůj okruh přátel a často se aktivně zúčastňují školních činností. Obvykle mají vysoké sebehodnocení, důvěru ve své schopnosti a jejich vztahy s vrstevníky jsou bez problémů.

Vondráková (2005) upozorňuje, že všechny tyto možné reakce na nadání ve vztahu k vrstevníkům se vyskytují i u našich dětí. Mnozí z nadaných tak pro své reakce zůstávají neidentifikováni a tedy i bez potřebné pomoci a šance na rozvoj svých schopností.

Některé zkušenosti nadaných žáků a jejich rodičů:

Příklad:

Velké problémy měl tříletý chlapec, který ve třech letech uměl číst, psát velkými tiskacími písmeny a počítat. Měl spoustu zájmů a velmi rád, snadno a rychle se učil. Těšil se do mateřské školky, ale jeho radost vyprchala během prvních dvou týdnů, kdy zjistil, že se tam nic nového nenaučí a nemůže se zabývat tím, co ho zajímá. Nenašel ani partnera ke komunikaci - s malými dětmi si nerozuměl a velké ho mezi sebe nechťely. Chlapec se začal docházce do školky zoufale bránit a pro školku se stal obtížným výchovným problémem. Řešení v podobě školky, která by chtěla a uměla tomuto dítěti nabídnout odpovídající program, se nenašlo, takže maminka musela zůstat s chlapcem doma (dle Truhlářové, 2010, s. 5).

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„V sociální oblasti je nevyrovnaný. Nemá kamarády ve svém věku, je samotářský. Spíše introvertní. O přestávkách sedí sám, s nikým nemluví a čte si jeho oblíbené knihy. Nerad spolupracuje s ostatními dětmi. Má sociální obtíže. Stýká se jen s věkově staršími lidmi. Je velmi až nezdravě upjatý na rodiče, kdy obdivuje svého otce a chce být jako on.“
(Dokoupilová, 2009, s. 63)

Příklad:

Jeden takovýto chlapec odpověděl na otázku, co má ve škole nejraději, úplně stejně, jako mnoho dalších rozverných žáčků: „Přestávky!“. Na rozdíl od nich se ale těšil, až skončí pro něj nudná a zbytečná hodina, aby se konečně o přestávce mohl učit, tedy dovídat se zajímavé věci z knížek, které si nosil s sebou do školy (dle Truhlářové, 2010, s. 7).

Pozitivní vrstevnické vztahy podporují kognitivní vývoj dítěte, zlepšují jeho sociální dovednosti, podílejí se na vývoji zdravého sebepojetí a utvářejí morální a sociální hodnoty (Hříbková, 2009).

Konkrétní problémy, se kterými se může pedagog setkat při výuce nadaných dětí

- hyperaktivita
- odmítání instrukcí učitele, negativismus
- chytání za slovo, nesouhlas, kladení provokujících otázek
- individualismus, neochota spolupracovat např. se spolužákem ve skupince
- vlastní způsob řešení problémů, odmítání standardních postupů (např. mezikroky při výpočtech)
- „černobílé“, kategorické myšlení (např. nemůže-li být nejlepší, bude nejhorší)
- výrazné afektivní reakce (např. projevy nespokojenosti při neúspěchu)

(Jurášková, 2003).

Při práci s nadaným dítětem mladšího školního věku by pedagog měl:

- v interakci preferovat formu diskuze
- zařazovat do výuky problémové a tvořivé úlohy, rozvíjet kritické myšlení
- při prezentaci učiva se vyhýbat stereotypu a rutině
- umět logicky zdůvodnit požadavky, které jsou na dítě kladeny, správně argumentovat
- připouštět si i před dítětem vlastní omylnost a nevědomost, umět se učit od dítěte,
- akceptovat jiné řešení, odlišnou interpretaci problému

3.6 Sebepojetí nadaných

Za **sebepojetí** bývá v psychologii označováno ocenění vlastních intelektuálních, sociálních a tělesných schopností a možností působit na okolí (Mönks, Ypenburg 2002).

V oblasti sebepojetí byla v zahraničí provedena řada výzkumů, které však ve svých výsledcích nejsou jednotné. Na jedné straně se autoři shodují na tom, že nadané děti trpí celou řadou sociálních a emocionálních obtíží. Často se uvádí, že nadané děti mají nízké sebepojetí, jejich sebeobraz je neadekvátní, podceňují se a mají nedostatečnou sebedůvěru. Jiní výzkumníci naopak tvrdí, že nadané děti jsou přizpůsobivější, sociálně zdatnější a jejich studie ukazují, že sebehodnocení a sebepojetí nadaných dětí je vyšší než u dětí méně nadaných (Konečná et al., 2007).

Sebehodnocení se vytváří na základě vlastních zkušeností, vztahů s druhými a posuzováním vlastního chování a jednání. Pro **formování sebepojetí** každého dítěte je důležitá zpětná vazba ze strany sociálního prostředí (rodičů, vrstevníků i pedagogů). Nadané děti déle než jejich vrstevníci fixují hodnocení ze strany vnějšího prostředí. Vznik a utváření sebehodnocení u nich pravděpodobně tedy probíhá pomaleji (Hoge, McSheffrey, 1991, cit. dle Hříbková, 2009).

Neadekvátní sebeobraz se objevuje častěji u nadaných dětí, jejichž vysoká intelektová kapacita není zaměřena na konkrétní oblast zájmu. Příčinou vzniku neadekvátního sebeobrazu může být také nedostatečné sebepoznání, tj. neschopnost rozlišit své silné a slabé stránky (Vendel, 1996, cit. dle Hříbková, 2009).

Sebepojetí u nadaného jedince, který ve škole selhává, je negativní. Naproti tomu vysoce nadaný, výkonnostně silný žák překonává všechny překážky a jeho sebehodnocení je pozitivní (Mönks, Ypenburg, 2002). Doporučuje se, že pro nadané děti s nižší úrovní sebepojetí je vhodnější **forma vzdělávání** v heterogenních skupinách (děti s různou úrovní intelektového nadání). Zároveň se zdůrazňuje, že u žáků s vysokou úrovní sebepojetí je vhodnější vzdělávání v rámci homogenních skupin vrstevníků (děti na srovnatelné úrovni intelektového nadání). V takovémto sociálním prostředí se podporuje zdravější a realističtější vnímání vlastních schopností (Laznibatová, 2007).

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„Chlapec vykazuje charakteristické projevy snížené sebedůvěry a sebehodnocení. Při práci v průběhu vyšetření je vidět silná tendence velmi kriticky hodnotit svůj výkon a ještě častěji přímo sebe („to jsem blbec“), předem upozorňovat na možnost selhání, případně hlásit všechny chyby, které udělal. Často se dotazuje, jak daný úkol zvládnul, kolik udělal chyb apod. Celkové hodnocení vlastních schopností je silně spjato se školou, kde chlapec nemá pocit úspěchu.“

(Dokoupilová, 2009, s. 55)

Jiná matka uvádí podobnou zkušenost:

„Uvědomuje si, že je jiný, ale ve špatném smyslu, řeší se stále jeho problémy, pozitiva nadání si příliš neuvědomuje. V loňském školním roce ve 2. třídě byl jen výjimečně pochválen a to za referát o funkci motoru v autě, ale každý den měl poznámku za zapomínání, nevhodné chování. Znamky neměl nejlepší ve třídě, v 1. třídě měl 2 z Vv, Pv, ve 2. třídě 2 z M a Vv. Nemá pocit, že by byl nejlepší ve třídě, ale v 1. třídě dostal diplom k vysvědčení, že byl nejlepším čtenářem ve třídě, byl vyzdvižen za čtení i na rodičovském sdružení.“

(Dokoupilová, 2009, s. 45)

4 | Principy práce s nadanými

Radka Splítková, Blanka Křováčková

Nadané děti jsou pokládány za děti se speciálními vzdělávacími potřebami a je třeba jim poskytovat adekvátní podmínky pro rozvoj jejich potenciálu. Je velmi důležité, aby v procesu vzdělávání byly těmto dětem nabízeny rozmanité možnosti pro podporu a rozvoj nadání a aby byl rovněž respektován jejich individuální potenciál.

Intelektově nadané děti mají:

- výrazný vývojový náskok v jedné nebo více oblastech
- výrazně jiné pracovní tempo
- rozdílnou kvalitu výkonů
- odlišnou šířku a hloubku zájmů než ostatní děti (Laznibatová, 2007)

*Jedná se tedy o děti, které pracují rychleji, lépe a jsou výkonnější než ostatní. **Výchovně – vzdělávací proces by tedy měl být pružný a měl by vytvořit podmínky pro rozvoj individuálních předpokladů a potřeb nadaných dětí a také respektovat jejich specifické zájmy.***

Vzdělávání nadaných dětí je realizováno dle individuálního vzdělávacího plánu. Legislativně je zakotveno ve **školském zákoně 561/2004 Sb. §16, odst.3 a ve vyhlášce č.73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.**

4.1 Obecné principy práce s mimořádně nadanými

Jste-li skutečně odhodláni pracovat ve prospěch rozvoje nadání (připomeňme, že každý má v sobě ukrytu dispozici pro nějaký druh nadání), pak soustředte pozornost na tuto kapitolu. V rámci forem vzdělávání nadaných dětí, které jsou v současné době školám doporučovány, je vhodné využívat níže uvedené principy (Fořtík a Fořtíková 2007, Hříbková, 2009, upraveno):

• Neautoritativní komunikace

Nadané děti mají v tomto věku často silný pocit vlastní autonomie. Její narušení berou jako velkou osobní křivdu. Nejvíce se jich může dotýkat, pokud rodič i pedagog volí autoritativní styl výchovy a komunikace, kdy platí zákazy a příkazy bez dalšího vysvětlení sledovaného záměru. Dítě prožívá pocity neporozumění vzniklé situaci a brání se buď útokem nebo uzavíráním do sebe.

• Pozorné naslouchání

U nadaných dětí je velmi důležité pozorné naslouchání jejich potřebám a respektování jejich názoru. (Nadaní lidé ve velmi útlém věku, pokud jsou výrazně komunikativní, jsou schopni celé hodiny líčit své zkušenosti, které zažili, vyprávět podle vlastní fantazie, vymýšlet nová pravidla her pro celý kruh rodiny i přátel).

• Nenutit nadané dítě do činnosti

Nadané děti mají často rády svá pravidla, rády samy řídí činnost druhých. Nemusí být ochotny přijímat pravidla dospělých. Pokud se jejich odmítání soustředí na to, že potírají pořádek a ektují stanovená pravidla, je samozřejmě třeba zasáhnout, ale pokud bychom se orientovali na

nerespektují stanovená pravidla, je samozřejmě třeba zasáhnout, ale pokud bychom se orientovali na přehnané strukturování jejich času a třeba i hry, mohli bychom ničit přirozenou touhu dětí po vlastním objevování a nalézání nových principů vlastní cestou.

- **Prostor pro prezentaci dítěte**

Každé dítě by mělo zažívat pocit, že se jemu samotnému něco podařilo. Obdiv dospělých i vrstevníků, pocit uznání a pochvaly je pro harmonický rozvoj osobnosti klíčový. K tomu přirozeně přispívají možnosti prezentovat své dovednosti, výtvary a nápady.

- **Společné hodnocení činností**

Nadané děti bývají někdy citlivé na kritiku. Přímé kritice se dá vyhnout, pokud má dítě prostor nejprve samo výsledek své činnosti zhodnotit. Dostane tak možnost nejen citlivě posoudit své nedostatky, ale učí se také reflektovat vlastní výkon a postupně poznává, že kritika může být i velmi pozitivním faktorem rozvoje.

- **Realistická očekávání**

Je žádoucí, aby očekávání rodičů i pedagogů vůči nadanému dítěti byla realistická. Příliš nízká očekávání mohou způsobit stagnaci ve vývoji a zpomalit rozvoj potencialit dítěte. Nadměrná očekávání mohou dítě frustrovat, protože je nedokáže splnit a může se cítit pod tlakem okolí.

- **Společnost nadaných dětí**

Pro rozvoj sociálních dovedností a rozumových schopností je důležité, aby se dítě setkávalo s vrstevníky, kteří jsou také extrémně nadaní. Děti tak mohou navzájem konfrontovat své poznatky a současně sdílet zkušenosti, zážitky i problémy.

4.2 Rozvíjení potenciálu nadaných dětí předškolního věku

Nadání se musí rozvíjet. Všechny metody rozvoje, které doporučujeme pro použití při práci s nadanými dětmi, lze úspěšně využívat i při práci s ostatními dětmi – někdy beze změny, někdy v modifikované nebo snazší variantě.

- **Rozvoj v předškolním období by měl být zaměřen v první řadě na osobnostní a emocionální charakteristiky dítěte.** V tomto období jsou položeny základy osobnosti, které později nelze změnit, ale pouze do určité míry modifikovat. Osobnostní charakteristiky jsou pro projevení nadání stejně důležité jako intelektový potenciál. Soustředujeme se zejména na **rozvoj volných vlastností, pozitivního myšlení a sociálních dovedností.**
- **Rozvoj znalostí a dovedností v předškolním věku by měl být všestranný.** Vhodné jsou obohacující programy rozšiřující všeobecný rozhled dětí, prohlubující jejich dosavadní znalosti v různých oblastech. **Není vhodné** rozvíjet pouze **silné stránky** dítěte, je třeba také **pracovat s ostatními stránkami osobnosti dítěte.**
- **Využití všech příležitostí** pro rozvoj dítěte. Například vybíráme dítěti složitější úkoly či úkoly, které mají více možných řešení, které nabízejí prostor pro vlastní kreativitu.

NETLUMIT NADANÉ DÍTĚ V ROZVOJI A NETLAČIT HO DO PŘEDČASNÉ SPECIALIZACE.

4.3 Rozvíjení potenciálu nadaných dětí na základní škole

Základem vzdělávání nadaných dětí je vypracování edukačních postupů a vytvoření adekvátních podmínek, které podporují rozvoj intelektového i sociálního potenciálu dítěte.

Rovnoměrným rozvojem všech těchto aspektů by se měl zabezpečit harmonický vývoj osobnosti nadaného dítěte.

Výuku nadaných dětí lze zpestřit využíváním následujících forem, které flexibilně reagují na jejich aktuální potřeby a současně podporují rozvoj nadání (Lazníbatová, 2007):

- **Učení objevováním** je založeno na tom, že se u dětí vzbudí zvědavost. Dětem by neměla být prezentována pravidla a poučky, ale měl by v nich být vzbuzen zájem o jevy jako takové a vést je k tomu, aby je samy objevovaly a poznatky o nich dokázaly samostatně formulovat.
- **Učení hrou** vychází z přirozených sklonnů dítěte hrát si. Hra zde slouží jako motor učení. Na základní škole je využívání tohoto principu velmi důležité. Celkový přístup závisí na fantazii učitele.
- **Forma volného učení** je založena na tom, že si děti v některých vyučovacích hodinách samy vybírají obsah probírané látky, dále např. s kým budou pracovat ve skupině, časové rozvržení apod.
- **Učení komunikací** je založeno na tom, že se děti učí vyjadřovat svoje pocity a názory. Může se realizovat formou komunitního kroužku na počátku či konci vyučovací hodiny. Učitel zde má čas a prostor k navození optimální sociální i emocionální atmosféry. Děti potom mohou v uvolněné a dobré pohodě přistupovat k učení.
- **Informující učení** je typem frontální výuky. Při tomto typu učení záleží na učiteli, jakým způsobem podá učební látku. Výklad by neměl být monotónní a nezáživný. Děti vnímají nejen informace, které učitel předává, ale velmi citlivě také vnímají jeho osobnost, náladu, vztah k dětem a další charakteristiky.
- **Učení cvičením a opakováním.** I pro nadané děti je důležité opakování probírané látky. Zvláště v akcelerované formě výuky je vhodné ověřit si, zda děti mají dané poznatky dostatečně upevněné. Opakování a procvičování by se mělo realizovat atypickým způsobem, netradičně tak, aby vždy bylo v úloze jiné, nové zadání. Je totiž známo, že nadané děti nemají rády časté opakování známých věcí.
- **Orientované učení.** Jedná se o učení prostřednictvím formulace otázek, resp. workshopů nebo dětských výzkumů. Dětem je přednesen netypický problém, pro který mají najít řešení. Jsou podněcovány k vyhledávání nových informací, interpretaci získaných údajů a prezentování výsledků.

4.4 Rozdílné instrukce

Jedná se o výukový proces diferenciacce, čímž se rozumí strategie a opatření, při kterých je respektována rozdílná úroveň žáků. Podstatou je nevyučovat žáky podle jednotné šablony, která předpokládá, že jsou všichni žáci na stejné úrovni, ale přistupovat k nim diferencovaně dle jejich stupně intelektového vývoje, konkrétních schopností a zájmů.

Vyučující aktivně plánuje různé přístupy u konkrétního žáka dle toho:

- co se žák má naučit
- jakým způsobem se bude učit
- jak bude naučenou látku prezentovat
- jakým způsobem bude prověřována

Cílem této strategie je, aby se každý žák naučil co nejefektivněji maximální množství učiva a znalostí, které je právě on schopen zvládnout.

„Současný přístup pedagogiky a metodik k žákům je příliš generalizující. Snaha o to, aby maximum žáků získalo úplné středoškolské vzdělání bez ohledu na to, zda k tomu mají předpoklady, se během éry jedenáctileté a dvanáctileté ukázala nesprávnou. Hromadné vyučování se musí alespoň zčásti přeměnit na vyučování individualizované nebo skupinové v diferencovaných skupinách“ (Volf, 1969).

Přizpůsobování instrukce podle typu inteligence (Mechlová, Malach, 2010):

dimenze inteligence	typ instrukce
jazyková	formuluj myšlenky svými vlastními slovy, vlastním způsobem
matematicko-logická	udělej si přehled, seznam hlavních bodů v logické posloupnosti
vizuálně prostorová	vytvoř pojmovou mapu
tělesně-pohybová	sestav model, manipuluj s předmětem (odlišným způsobem)
hudební	napiš si slogan, píseň nebo rap, v něm zohledni, co ses naučil
interpersonální	prodiskutuj, co ses naučil, s někým jiným
intrapersonální	přemýšlej, proč ti na předmětu záleží
přírodopisná	urči vlastnosti jevu a začleň jej do systému
existenciální	jak jsme se zde ocitli?

PŘIZPŮSOBOVAT KURIKULUM ŽÁKOVI, NIKOLI ŽÁKA KURIKULU.

4.5 Přeskakování úrovně

V rámci této formy vzdělávání se jedná především o programy, které umožňují žákům rychlejší postup v jednom nebo více, výjimečně ve všech předmětech. Tyto programy jsou určeny pro děti s rychlým tempem učení (Laznibatová, 2007).

Nadané dítě je umístěno do vyššího ročníku než ve kterém by se mělo, vzhledem ke své věkové kategorii, nacházet. (Např. nadaný žák nastoupí po dokončení první třídy do třídy třetí). Přeskočení ročníku se může uskutečnit kdykoliv v průběhu školního roku. Nejčastější je na začátku příslušné třídy. (www.giftedkids.about.com).

Akcelerační program umožňuje rychlý postup v jednom, několika nebo ve všech předmětech. Základním předpokladem tohoto přístupu je, že nadané děti disponují rychlejším tempem při řešení problémů a mohou tak vypracovávat výukové úkoly na vyšším stupni obtížnosti než ostatní stejně staré děti. Nadané děti je nutné více zaměstnávat, jinak hrozí, že ztratí zájem o výuku.

Mezi formy akcelerace patří dle Hříbkové (2009):

- Předčasný vstup do školy u dítěte mladšího šesti let.
- Dřívější vstup na vyšší úroveň vzdělávání (žák může přestoupit na druhý stupeň ZŠ dříve, než to odpovídá jeho věku).
- Přeskakování ročníků (bud' v jednom nebo ve více předmětech).
- Seskupování žáků s lepšími výsledky v určitých předmětech.
- Vertikální seskupování (na základě podobné úrovně nadání se vytvoří skupiny žáků z různých ročníků).

U těch forem akcelerace, kdy je nadaný žák zařazován do skupiny starších dětí, je vždy nutno brát v potaz také psychologickou stránku věci – je dítě zralé pro takový krok, nebude se ve společnosti starších cítit osamocené? **Tato varianta se doporučuje pouze mimořádně rozumově nadaným dětem s velmi dobrou schopností sociální adaptace.**

4.6 Obohacování

Obohacující program je založen na prohloubení a rozšíření probíraného učiva. Nadanému dítěti umožňuje vhléd do širších souvislostí tématu a vede k jeho komplexnějšímu zvládnutí a porozumění. Zároveň uspokojuje poznávací potřeby dítěte a podporuje jeho zvědavost.

U dětí mladšího školního věku by mělo být obohacování výuky zaměřeno spíše globálně s cílem zvýšit všeobecnou informovanost. U starších dětí jsou vhodnější programy, které jsou zaměřené na hlubší vhléd do konkrétní tematické oblasti nebo předmětu.

Obohacování vyučovacího procesu rozvíjí efektivní strategie myšlení a plánování, jak řešit úlohy. Podporuje propojení poznatků v různých předmětech s praktickými problémy. Vede k přenosu a aplikaci poznatků do nových kontextů a k jejich praktickému využití.

Mezi formy obohacování patří (Hříbková 2009):

- Samostatné studium (nadaní žáci jsou pověřováni nastudováním určitého tématu, výsledky své práce pak prezentují před třídou).
- Projektové vyučování (nadaní žáci jsou pověřováni řešením projektů, do nichž se zapojují i ostatní žáci nebo nadaní z vyšších i nižších ročníků školy).
- Skupinové vyučování (seskupování žáků podle jejich zájmu nebo stupně rozvoje schopností v určité oblasti bez ohledu na věk nebo třídu, kterou navštěvují; cílem je naplnění nejen poznávacích, ale i sociálních potřeb).

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„V IVP začal v matematice učivem konce prvního ročníku – upevňoval a procvičoval sčítání a odečítání do 20 bez přechodu přes desítku, dále pak pokračoval v učivu druhého ročníku – sčítal a odečítal v oboru od 20 s přechodem přes desítku pomocí rozkladu, sčítání a odečítání do 100, dále se věnoval řešení slovních úloh. Postupně bylo pro chlapce zařazeno i učivo násobení a dělení. Osvědčily se i různé typy zajímavých úloh, například číselné řady, úlohy na aplikaci číselných operací, vymyšlení vlastních slovních úloh, řešení složitějších slovních úloh podporujících logický úsudek. Byly zařazeny i cvičení na prostorovou představivost a vnímání. Dokáže objevit zákonitosti, abstrahovat a zobecnit pojem. Zaměřuje se na detaily, zvláštnosti a odlišnosti v tom, co ho zajímá. Zúčastnil se již matematických soutěží.“
(Dokoupilová, 2009, s. 68)

4.7 Vyjímání z výuky

Při realizaci této vzdělávací strategie jsou nadaní žáci vyjímáni z běžné výuky v jejich stávající třídě. Může se jednat o jednu nebo více hodin týdně. Tito žáci jsou na určitou dobu zařazeni do skupiny podobně nadaných dětí a jsou jim poskytovány obohacující aktivity. Potom se do své třídy opět vrátí. Většinu času tráví v běžném učebním programu své třídy.

Takzvané pull-out programy mohou probíhat od 1. třídy, častější je však jejich počátek ve 3. třídě základní školy. Obecně poskytují tyto programy obohacení v jazykové oblasti (čtení) nebo v matematice. Program může být realizován individuálně nebo skupinově.

Témata programů jsou sestavena tak, aby se netýkala látky aktuálně probírané v kmenové třídě nadaného dítěte. Témata mohou např. být:

- matematické a geometrické hádanky
- cizí země a jejich kultury
- literatura
- divadlo
- fotografování
- ochrana přírody
- práce na projektu, který může být následně představen třídě
- diskuze se zástupci jednotlivých profesí

(www.giftedkids.about.com)

Z rozhovoru s matkou nadaného dítěte:

„Po nástupu do první třídy začal jednou týdně navštěvovat druhou třídu, od pololetí v té třídě trávil většinu času. Výchovy absolvoval zatím ve své třídě. Na konci roku si zažádali rodiče na doporučení školy o postup do třetího ročníku. Chlapec dělal komisionální zkoušky z matematiky, českého jazyka a prvouky, kde uspěl a v učivu postoupil do 3. třídy. Bylo tedy akcelerováno jeho studium ve škole. V prvouce například již zvládal učivo 3. a 4. ročníku. Bylo také doporučeno paní učitelce rozšiřování a obohacování chlapcovy výuky a zájmů o 1 až 2 hodiny týdně.“ (Dokoupilová, 2009, s. 76)

4.8 Nabídka odpoledních aktivit školy

Jedná se o doplňkové programy, které uspokojují speciální požadavky nadaných dětí. Realizují se po skončení školy, v sobotu a neděli a během letních prázdnin. Jde o zájmové kroužky, které se soustřeďují nejen na rozvoj intelektového nadání, ale podporovány a rozvíjeny jsou i psychosociální kompetence a praktické dovednosti dětí. Tyto aktivity nejsou primárně vytvořené na základě výběru nadaných žáků, ale spíše podle zájmu rodičů. Do takovýchto kroužků chodí nadané, průměrné i méně nadané děti (Laznibatová, 2007).

Pro kvalitní stimulaci dítěte má velký význam nejen podpora a rozvoj nadání ve škole, ale především postoj rodičů. V rámci mimoškolních aktivit mohou rodiče dítěti značně obohatit jejich vědomosti a dovednosti, navštěvovat s ním koncerty, divadla, provozovat sport, atd. Na druhou stranu je však škodlivé přetížít dítě informacemi a aktivitami. Správná podpora a stimulace využívá prostředků, které jsou k dispozici, aniž se dítěti vnucuje něco, o co nemá zájem (Mönks, Ypenburg, 2002).

5 | Rodina a nadání

Kristýna Konárová, Blanka Křováčková

5.1 Stimulace nadaného dítěte v rodinném prostředí

Rodinné prostředí se významně podílí na formování základní genetické vybavenosti dítěte. Je důležité si uvědomit, že při výchově dětí neplatí stejné zákonitosti pro všechny. Potvrzuje se, že co je pro jedno dítě prospěšné, může být pro jiné dítě kontraproduktivní. Výchovné postupy a přístupy je nutné diferencovat s ohledem na osobnost nadaného dítěte (na jeho temperament, vůli, charakterové vlastnosti).

Při výchově nadaného dítěte je velice důležitý způsob komunikace. Dítě od malička přejímá z nejbližšího okolí vzory chování, postoje a očekávání, které jsou typické pro jeho rodinu. Rodiče jsou ti, kteří usměrňují, ovlivňují a mění život dítěte. Pro zdravý vývoj nadaného dítěte je důležitá akceptace jeho osobnosti, společné zájmy a společně prožívané zážitky. Nezbytní je pozitivní posilování, podpora a víra rodičů ve schopnosti dítěte. Nadaným dětem často chybí pocit sounáležitosti, nejsou vždy v souladu se svým okolím, právě proto potřebují domov, který jim nabízí sociální i emocionální jistoty a bezpečí.

V přístupu k nadaným dětem se doporučuje **partnerská, tolerantní, otevřená komunikace**. Rodiče by neměli používat direktivní, autoritativní metody (příkazy, napomínání).

Nadané dítě by se mělo v rámci výchovného působení neustále pozitivně stimulovat:

- vyzývat k aktivní spolupráci
- klást hodně otázek a zdůrazňovat správné odpovědi
- dávat pocit, že věci dobře rozumí
- radovat se s dítětem, že se mu daří a podpořit ho, i když se mu nedaří
- chápat individuální potřeby nadaného dítěte
- akceptovat dítě takové, jaké je
- zdůrazňovat, že je důležité dítě samotné, nikoliv jeho schopnosti a výkony
- podporovat jeho úsilí (nejen v zaměření na výkon)
- vést ke speciálním zájmům a otevírat mu nové a nepoznané

Výchovné postoje rodičů k nadanému dítěti by měly být chápající, akceptující, tolerantní a demokratické. Přímo totiž souvisí se sebehodnocením dítěte, které je velice důležité pro uplatnění nadaného jedince v životě (Laznibatová, 2007).

Z praxe vyplývá, že v rámci působení rodinného prostředí jsou nejdůležitější tyto činitele:

- emocionální podpora dítěte
- celková akceptace od rodičů
- tolerantní a demokratické výchovné postoje
- dobrá soudržnost rodiny
- poskytování větší volnosti

MÝTUS: VÝCHOVA NADANÝCH JEDINCŮ JE JEDNODUCHÁ, NADANÍ JEDINCI TO MAJÍ VE VŠECH SMĚRECH LEHČÍ.

Pravdou však je, že:

- Výchova nadaného dítěte je mimořádně náročná pro rodiče, sourozence i další členy rodiny.
- Výchova nadaného dítěte je namáhavá, vyčerpávající po fyzické i psychické stránce.
- Rodiče nadaných dětí potřebují informace k tomu, aby věděli, jak své dítě podporovat a chránit ho, jak mu poskytnout bezpečné zázemí.
- Rodiče nadaných dětí potřebují odbornou pomoc, aby věděli, jak nadání svého dítěte správným způsobem usměrňovat a rozvíjet (Laznibatová, 2007).

5.2 Konkrétní výchovné principy

- **Mějte své děti rádi a dávejte jim to najevo.**

Je nezbytné, aby dítě vnímalo rodiče jako oporu (především emoční), na kterou se může spolehnout. Stejně tak by to měli cítit i ostatní sourozenci (bez ohledu na nadání). Mezi dětmi se nesmí dělat rozdíl. Tímto přístupem se bude předcházet soutěživosti mezi sourozenci a omezovat zbytečné napětí v jejich vztazích.

NEPOROVNÁVEJTE SVÉ DĚTI A NEDÁVEJTE JEDNO DRUHÉMU ZA PŘÍKLAD (pozitivní ani negativní)

- **Najděte si na své děti vždycky dost času.**

Povinnost k dětem je nejdůležitější. Každý večer čtete dětem před spaním a starší děti vedte k tomu, aby si samy četly. I když je už některé vaše dítě v něčem šikovnější a chytřejší než vy, nebojte se s ním mluvit a třeba se i nechat poučit. Nepoužívejte televizor nebo počítač k „odložení“ dětí, když vy nemáte čas. Vybírejte dětem televizní programy, které stojí za to sledovat, některé s nimi sledujte společně a diskutujte o nich. Odpovídejte dětem na otázky. Chodte s nimi na výlety, do muzea, sportovat. Děti však musí mít občas možnost být i bez vás samy nebo se svými kamarády.

- **Uplatňujte svůj vliv adekvátním způsobem.**

Neoznamujte dětem hotová rozhodnutí, ale dovolte jim podílet se na spolurozhodování o věcech, které se týkají fungování rodiny a chodu domácnosti. I při takto nastaveném stylu komunikace má poslední slovo vždy rodič. Rodič by neměl působit na dítě příliš direktivně, ale také by neměl ve svých rozhodnutích ustupovat.

- **Stanovte pravidla pro učení, pomoc v domácnosti, zábavu i odpočinek a kontroly jejich dodržování.**

Dítě potřebuje pravidelný denní režim. Musí vědět, co smí a co nesmí a proč. Musí pochopit, že domácí pravidla jsou důležitá pro vzájemné soužití stejně, jako jsou pravidla různých her důležitá pro to, abychom je vůbec mohli hrát. Čím je dítě starší, tím důležitější je, aby znalo důvody, pro které jsou jednotlivá pravidla určována. Pravidel by nemělo být mnoho, neměly by svazovat aktivitu dítěte, jen jí stanovit jisté hranice. Kontrola dodržování pravidel by neměla mít podobu neustálého dohledu a napomínání. Rodič by měl být o všem, co dítě dělá, informován a podle

potřeby ho usměrňovat.

- **Vytvořte dětem vhodné podmínky na učení a rozvíjení jejich zájmů.**

Je žádoucí pořídit dětem knihovnu, ve které budou encyklopedie a dětská populárně naučná literatura vedle pohádek, dětské literatury a knížek, které si dítě vybere podle vlastních zájmů. Kupujte mu interaktivní vzdělávací počítačové programy, ne bezduché počítačové hry. Každé dítě má mít svůj vlastní prostor na učení. Zapište děti do různých kroužků podle jejich výběru. Sežeňte jim pro jejich zájmovou činnost potřebné vybavení. Dovolte dítěti zkusit víc takovýchto aktivit a vybrat si z nich jen jednu nebo dvě. Potom dbejte na to, aby se zvolené činnosti skutečně věnovalo.

- **Podporujte zvědavost svého dítěte a zajímejte se o jeho profesní plány.**

Odhalte dítěti tajemství vaší vlastní profese, ale také se pokuste vytvořit příležitosti k poznávání profesí jiných. Umožněte mu vyzkoušet si různé činnosti, hlavně ty, se kterými se nemá možnost seznámit ve škole. Podporujte jeho zájmy a aktivity. Nevnučujte dítěti vlastní představu o jeho budoucnosti.

- **Zdůrazňujte význam vzdělání a úsilí, které je třeba vynakládat pro dosažení úspěchů.**

Jděte dětem v tomto ohledu příkladem, avšak hledejte pro ně i jiné vzory. Hovořte s nimi o jejich ambicích.

- **Nebojte se vyvinout na dítě přiměřený tlak.**

Čím je dítě mladší, tím více tlaku potřebuje, aby se věnovalo ať už učení nebo jakékoli činnosti, která vyžaduje jeho trpělivost. Vhodnější je nepřímý tlak (formou odměn za dosažené úspěchy) než tlak přímý (formou příkazů).

- **Chvalte děti za dosažené úspěchy.**

Vytvářejte situace, ve kterých dítě může být úspěšné. Dejte mu najevo, že vás jeho úspěchy těší. Nezveličujte případné neúspěchy, ale hovořte o chybách, kterých se dopustilo a pomozte mu je překonat. Pomozte dítěti budovat potřebnou sebedůvěru.

- **Spolupracujte se školou a institucemi, ve kterých dítě rozvíjí své nadání.**

Nutná je spolupráce nejen s institucemi, ale i s konkrétními učiteli vašeho dítěte. Snažte se akceptovat jejich hodnocení vašeho dítěte (Dočkal, 2005).

POSKYTNĚTE DĚTEM LÁSKU, PODNĚTY, PODPORU, TLAK – ALE VŠEHO MOC MŮŽE UŠKODIT!

5.3 Jak mohou rodiče podporovat výkonovou složku dítěte

Výchova v rodině je rozhodující. Úkolem rodičů je vytvářet takové rodinné, které umožní maximální rozvíjení potenciálu jejich dítěte.

Rodiče v rámci výchovy dítěti napomáhají (Campbell, 2001):

- Pěstovat pracovní návyky.
- Stanovovat rozumné cíle, o jejichž splnění bude dále usilovat.

- Rozvíjet přirozené zájmy a vůli učit se novým věcem (mnoho zájmů může být potlačeno i tím, jaký postoj rodiče zaujmou ke kladeným otázkám dítěte).
- Podporovat samostatné myšlení a vést děti k tomu, aby byly samy schopny řešit problémy související s učením.
- Vést děti k tomu, aby se nedávaly unášet úspěchy a nepropadaly frustraci při neúspěších; důraz na vytrvalost a usilovnou práci v procesu učení a schopnost umět při nezdarech zvolit nový přístup pro řešení daného problému.
- Vytvářet pestrý rodinný program pro volný čas, využívat přirozenou zvědavost a dychtivost po nových zážitcích.
- Střídat činnosti, které dítě realizuje, strukturovat jeho volný čas, vyhradit dobu pro učení a volnočasové aktivity (hra, sport, čas trávený s kamarády).
- Je třeba korigovat činnosti dítěte tak, aby doma trávený volný čas nebyl dominující nebo aby nedocházelo k trávení většiny času dítěte u různých médií (televize, počítač).

Během celé školní docházky by rodiče měli podporovat pozitivní postoj dítěte vůči učiteli, škole a učení. Je potřebné hovořit o důležitosti vzdělání, neboť pokud rodič vzdělání devaluje, snižuje u dítěte vůli k podnikavosti a motivaci.

K vlastnostem úspěšného člověka nezastupitelně patří inteligence, kázeň, sebedůvěra a upevněné pracovní návyky.

Inteligence bez úsilí k úspěchu nestačí.

Rodič se zásadním způsobem podílí na **pěstování ambicí**. Existují čtyři vývojová stadia, v nichž ambice hrají velkou roli:

- Předškolní věk
- Školní docházka a studium
- Zaměstnání
- Sňatek a založení rodiny

Rodič by měl s dítětem vždy diskutovat o tom, po čem touží, čeho chce dosáhnout, neměl by se dotazovat na dané cíle předčasně.

MÝTY, KTERÉ NARUŠUJÍ AMBICE:

- Chytré děti nemají mnoho pracovat (jestliže hodně pracujete, nejste patrně dost chytrí).
- Když pracujete více než ostatní, není s vámi něco v pořádku.
- Věnuje-li vaše školou povinné dítě příliš mnoho času učení, přichází o dětství (Campbell, 2001).

5.4 Výchovné postupy rozvíjející emočně-sociální stránku osobnosti nadaného dítěte

Vzhledem k tomu, že emocionální a sociální charakteristiky nadaného dítěte mnohdy zůstávají za kognitivními a výkonovými složkami, je žádoucí v rámci výchovných postupů budovat především emocionální odolnost.

- **Zvyšovat frustrační toleranci** – Je potřebné je vést k tomu, aby se hned

nevzdávaly, když nejsou první a nejlepší. Musí se naučit snášet i porážky a dál si věřit a doufat, že příště budou lepší.

- **Rozvíjet interpersonální schopnosti a komunikaci** – aby uměly spolupracovat a otevřeně hovořit o tom, co potřebují, co je trápí a co očekávají od ostatních. Je nutné je naučit poslouchat druhé a citlivě na ně reagovat. Je potřebné podporovat a rozvíjet empatii a pozitivní sociální postoje.
- **Rozvíjet a upevňovat tvořivý potenciál**, aby si děti uměly formulovat své cíle a dokázaly je realizovat.

Rodiče by měli od raného dětství podporovat rozvoj:

- **Nezávislosti** – učit dítě samostatně se rozhodovat a vytvářet strategie řešení běžných životních situací, pochopit své vlastní aktivity a uskutečnit své plány.
- **Sebejistoty** – učit dítě obhajovat svoje práva nenásilným způsobem a vyjadřovat své pocity bez slz a napětí.
- **Sociální citlivosti** – učit ho chápat potřeby a pocity ostatních a kooperativně pracovat.
- **Sociálních kontaktů** – učit ho aktivně komunikovat s okolím a vhodným způsobem prosazovat své vlastní potřeby a zájmy ve skupině.
- **Řešení problémů** – učit dítě akceptovat rozdílné názory a řešit konflikty bez fyzického násilí (Laznibatová, 2007).

Z praxe vyplývá, že pro správný sociální a emoční vývoj nadaného dítěte je velmi důležitá **soudržnost rodiny**, která se významně podílí na přizpůsobivosti.

Nadané děti z rodin, kde byla vysoká soudržnost, mají vyšší sebehodnocení, vyšší sebedůvěru a sníženou úroveň úzkosti

5.5 Spolupráce mezi rodiči a pedagogy

Pro všestranný rozvoj a efektivní výuku je spolupráce mezi rodiči a pedagogy nezbytná. Dobře nastavená spolupráce zvyšuje výkonnost nadaných dětí. Jak **rodič**, tak i pedagog by měli do vztahu přinášet svůj podíl. V rámci této interakce by měl rodič respektovat doporučení pedagoga a využívat jeho námětů v domácím prostředí. Naopak je potřebné, aby **pedagog** akceptoval názory rodiče a snažil se je včlenit do každodenního styku s dítětem.

Efektivní komunikace mezi rodičem a pedagogem také napomáhá tomu, že rodiče i pedagogové jsou průběžně informováni o školní práci, zájmech, motivačním a emocionálním nastavení dítěte. Rodiče tak mohou být instruováni, jak pomoci dítěti zvládnout výukové požadavky školy, event. jak řešit situace, které dítě ve škole prožívá jako zátěžové. Pedagogové mohou lépe využít zpětnou vazbu při metodách učení a zkvalitnění výuky (Campbell, 2001).

Při **počátečních setkáních** by měl rodič pedagoga informovat (Čermák, Turinová, 2005):

- jak dítě reaguje na změny
- jak s ním lze nejlépe spolupracovat
- co je schopno zvládat a co ne
- jaké jsou jeho zájmy a záliby

6 | Jak utopit talent aneb čeho se vyvarovat?

Jana M. Havigerová

Nadání je jako semínko, které leží nepoznané kdesi na cestě. Existuje řada způsobů, jak toto semínko spolehlivě zadupat do země, tak, že zůstane navždy ztraceno.

Některé si uvedeme.

V dialogu používejte věty tohoto typu (Laznibatová, 2007):

- Buď takový, jako jsou druzí, chovej se jako ostatní.
- Na to teď není čas, nevyrušuj mě!
- Ty s takovou pamětí jsi to zapomněl?
- Ty s takovou inteligencí přece nemůžeš udělat takovou hloupost!
- Co je s tebou, že ti musím všechno vysvětlovat?
- Nejsi na to dost velký.
- Nebuď tak dětský!
- Nemáš pravdu, udělal jsi to špatně.
- Je mi jedno, co si myslíš, dělej to, co ti říkám.
- I tak to neděláš dobře, neumíš to.
- Proč si myslíš, že jsi jiný než ostatní?
- I jiní lidé mají problémy, nejen ty, každý člověk má problémy, nezatěžuj mě tím!

Při vzdělávání používejte tyto postupy a metody (inspirováno Wright Bess, 2008):

Špatně	Správně
trvejte na krasopisu	umožněte dětem projevit vlastní výrazové prostředky
trvejte na používání psaného písma	dovolte dítěti psát tiskacím písmem nebo používat psací stroj či klávesnici
trvejte na zavedených postupech a osvědčených způsobech řešení	podporujte kreativitu
zakazujte myšlení nahlas	dovolte dětem vyslovovat vlastní myšlenky nahlas dříve, než dospělo k samotnému závěru
chtějte vždy znát celý postup řešení	umožněte dítěti, aby vlastní postupy a procesy řešení odhalilo postupně samo
trvejte na studiu literatury adekvátní chronologickému věku dítěte	trvejte na studiu literatury odpovídající mentálnímu věku dítěte
vyžadujte studium výhradně z učebnic	využívejte všech dostupných podnětových materiálů ke vzdělávání
zakazujte studium dopředu	přizpůsobujte kurikulum žákovi, nikoli žáka kurikulu
vyžadujte pravidelný nácvik (drill or kill)	pokračujte kupředu v souladu s individuálním tempem dítěte
trvejte na dokonalosti v každém detailu	soustředte se na rozvoj klíčových dovedností a kompetencí

Špatně	Správně
požadujte rovnocenný rozvoj ve všech směrech (setrvávat u jediného zájmu je omezující)	podporujte rozvoj podle individuálních předpokladů a možností dítěte
nechte děti dělat jen to, co umí	podněcujte dítě k dalšímu rozvoji vlastních schopností
měřte všem stejným metrem	hodnoťte ve vztahu k individuálním specifikům dítěte
hodnoťte vždy až výsledný produkt	hodnoťte práci, která za výsledkem stojí
ignorujte moderní technologie	maximálně využívejte moderní technologie
trvejte na samostatnosti	podporujte komunikaci a vzájemnou spolupráci
nenechte děti samostatně myslet, rozhodovat, hodnotit	dovolte dětem samostatně myslet, rozhodovat se a hodnotit
vy jste učitel, vy buďte iniciativní.	přenechejte podíl na iniciativě dětem, buďte dětem průvodcem, nikoli diktátorem.

7 | Závěr

Dětství je krásným, ale možná i nejtěžším obdobím, které je plné objevování okolního světa i sebe sama. Tento čas tráví děti převážně ve společnosti druhých lidí, v rodině, ve škole, v zájmových kroužcích, s přáteli a kamarády. Škola je institucí, která zanechává v každém z nás nesmazatelné stopy. Podle toho, jak dítě prožije vstup do základní školy a první roky ve škole, jak je přijato kolektivem dětí a učiteli, jak je spokojené a šťastné, se dále odvíjí jeho vztah ke škole, k učení a dalšímu studiu. Naším přáním je, aby všechny děti prožívaly školu jako období plné radosti, rozvoje a vlastního úspěchu. Inspirací pro nás je Lang a Berberichová (1998), kteří uvádějí, že děti mají rády školu a učení, jestliže:

- cítí, že je druzí přijímají, a mohou se identifikovat se školou,
- cítí, že mohou samy něčím prospět ostatním,
- zažívají úspěch,
- jejich úspěch vidí a oceňují ostatní,
- mají ve škole přátele,
- mají příležitost ke hře,
- se učitel dokáže smát s dětmi – i sobě samému,
- škola využívá rozmanitých metod učení a široké škály pomůcek a pramenů,
- chyba se nevnímá jako nezdár, ale jako krok na nových cestičkách vedoucích k úspěchu.

Přejme sobě, aby naše děti měly školu a učení rády. Bude nám potěšením, pokud jsme tomu alespoň malým dílem mohli přispět i my.

Autorský kolektiv projektu Nadané dítě.eu

8 | Literatura

- BAKER, Bruce D. Gifted Children in the Current Policy and Fiscal Context of Public Education: A National Snapshot and State-Level Equity Analysis of Texas. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 2001, Vol. 23, No. 3, pp. 229-250.
- BURNS, J. M., COLLINS, M. D., & PAULSELL, J. C. (1991). A comparison of intellectually superior pre-school accelerated readers and nonreaders: Four years later. *Gifted Child Quarterly*, 35, 118-124
- CAMPBELL, J. R. Jak rozvíjet nadání vašich dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s.
- ČERMÁK, Vladimír & TURINOVÁ, Lara. Nadání žáci na základní škole. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. ISBN 80-7106-840-3.
- DOČKAL, Vladimír. Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 239 s.
- DOKOUPILOVÁ, Monika. Nadané děti na prvním stupni ZŠ. Brno: 2009. 120 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- FOŘTÍK, Václav & FOŘTÍKOVÁ, Jitka. Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.
- HARTL, HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Praha: 2000
- HAVIGEROVÁ Jana Marie. Vzděláváme nadané děti. Praha: Portal, 2011
- HELLER Kurt A., MÖNKS Franz J., STERBERG Robert J. a SUBOTNIK Rena F. (Eds.). *International Handbook of Giftedness and Talent*. 2nd ed. Oxford: Elsevier, 2000. ISBN 0-08-043796-6
- HŘÍBKOVÁ, Lenka. Nadání a nadaní. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-1998-6.
- JURÁŠKOVÁ, Jana. Základy pedagogiky nadaných. Pezinok: Formát, 2003. ISBN 80-89005-11-X.
- KONEČNÁ, Věra, et al. Sebepojetí rozumově nadaných dětí. *Československá psychologie*. 2007, 51, 2, s. 105-116.
- Lang, Greg & Berberichová, Chris. Každé dítě potřebuje speciální přístup. Praha: Portál, 1998
- LAZNIBATOVÁ, Jolana. Nadané dieťa – jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie. Bratislava: IRIS, 2007. ISBN 80-89018-53-X
- MÖNKS, Franz J. – YPENBURG, Irene H. Nadané dítě. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0445-5.
- PORTEŠOVÁ Šárka. Identifikace a predikce úspěšnosti u nadaných a talentovaných jedinců. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity, 2002, P6, pp. 47-53.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009. ISBN 80-7367-647-6
- SKUTIL, Martin (Ed.). Speciálně pedagogický slovník. Praha: Portal, 2011
- TRUHLÁŘOVÁ Michaela. Školní socializace nadaných dětí. Lekce projektu Nadané dítě.eu. Publikováno 1.9.2010. Dostupné z: <http://oliva.uhk.cz>
- VOLF Ivo. O modernizaci vyučování fyzice. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*, Vol. 14 (1969), No. 6, 282--289
- VONDRÁKOVÁ, Eva. Nadání žáci na 2. stupni ZŠ a věda a technika. In: Diagnostika žáka, C 2.19, Pedagogická a psychologická diagnostika, 19. aktualizace, 34 stran. Nakl. Raabe 2009.
- VONDRÁKOVÁ Eva. Péče o nadané děti jako znak dobré školy. Společnost pro talent a nadání, 2005. Dostupné z: http://www.talent-nadani.cz/texty/pece_o_nadane.html
- WRIGHT BESS Beth. Could my child be gifted? [online]. [cit. 14.11.2010]. Dostupné z: <http://www.smartkidathome.com>

9 | Přílohy

Jana M. Havigerová

9.1 Deklarace práv nadaného dítěte ve vzdělávání

Základním dokumentem v oblasti lidských práv je Všeobecná deklarace lidských práv, kterou přijaly Spojené národy v roce 1948. V této se praví: „Každý má právo na vzdělání“.

Deklarace práv dítěte, přijatá v roce 1959 upřesňuje „Každé dítě má právo na vzdělání (...) na základě rovných příležitostí pro rozvoj svých schopností“. Děti nevstupují do vzdělávacího procesu s rovnocennými schopnostmi - některému dítěti bylo v některé oblasti „dáno do vínku“ více, jinému méně. Všechny však mají právo na vzdělání podporující rozvoj „svých“ schopností – nikoli podle nějakého univerzálního modelu platného pro fakticky neexistujícího průměrného žáka jejich věku. Rovnost tedy můžeme chápat jako stejnou příležitost pro každé dítě „stát se tím, čím je schopno se stát“ (Heller a kol., 2000, 805). Proto vznikly další deklarace, upřesňující vzdělávací práva dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Barbara Clarková vydala v roce 1995 v bulletinu společnosti Mensa Deklaraci vzdělávacích práv nadaných dětí. Její znění je následující:

Nadané dítě má právo:

- být podporované prostřednictvím adekvátních zkušeností pro vyučování dokonce i tehdy, když ostatní děti stejného věku či ročníku nejsou schopné z těchto zkušeností profitovat,
- být zařazené do skupin a kontaktovat se s ostatními nadanými dětmi po dobu některých částí vyučování, aby mohlo být pochopeno, podporováno a podněcováno,
- být vyučované, a ne využívané jako opatrovník nebo učitelův pomocník po většinu svého školního dne,
- na předkládání nových, pokrokových a vyzývavých myšlenek a koncepcí bez ohledu na materiály a možnosti určené dětem stejného věku či ročníku,
- být učeno poznatkům, které ještě neovládá, namísto toho, aby bylo znova učeno názorům, pojmům, nebo koncepcím, které již zvládlo,
- učit se tempem, které mu vyhovuje, a tedy i rychleji, než jeho vrstevníci,
- myslet alternativně, vytvářet odlišné produkty a přinášet intuici a inovaci do vyučovacího procesu,
- být idealistické a citlivé na spravedlnost, právo, přesnost a globální problémy lidstva a mít příležitost vyjádřit svoje názory,
- na všeobecné pochybnosti, nabídku alternativních řešení a ocenění komplexnosti a důkladnosti myšlení,
- být intenzivní, vytrvalé a cílevědomé ve svém úsilí při získávání vědomostí,
- projevat smysl pro humor, který je neobvyklý, hravý a často komplikovaný,
- mít vysoké požadavky na sebe i na ostatní a být citlivé na nesoulad mezi ideály a skutečností s potřebou pomoci při hledání hodnot v lidské rozmanitosti,
- na vysoké výkony jen v některých oblastech učebního plánu, ne ve všech, vytvářejíc požadavek smysluplného a erudovaného zapojení se do akademické oblasti,
- na zpoždění mezi představou a jejím uskutečněním, mezi osobními normami a rozvoje- vými schopnostmi, mezi fyzickým zráním a sportovní zručností,
- uskutečňovat zájmy, které stojí nad schopnostmi jeho vrstevníků, které jsou mimo učební plán nebo zahrnují oblasti dosud neprozkoumané a neznámé.

9.2 Nabídka mimoškolních institucí pro rozvoj nadaného dítěte Radka Splítková, Jana M. Havigerová

Kromě stimulace ve škole a v rodinném prostředí je pro nadané dítě důležité efektivně strukturovat volný čas tak, aby byly rozvíjeny nejen kognitivní, ale i emočně-sociální složky osobnosti dítěte.

S nadaným dítětem je možné se obrátit na následující instituce:

Střediska volného času (domy dětí a mládeže) pečují o volnočasové aktivity nejen nadaných dětí a fungují ve všech krajských a větších městech. Jsou zde nabízeny pravidelné kroužky, ale také letní a zimní tábory, víkendové pobyty a společné akce (např. divadelní vystoupení, filmové projekce, oborové soutěže a výstavy atd.).

Základní umělecké školy jsou vyhledávanou formou rozvíjení specifických talentů. Rozvíjí především nadání výtvarné, hudební a pohybové.

Nestátní neziskové organizace umožňují dětem realizaci v mimoškolním čase. Nabízí množství sportovních, uměleckých, vzdělávacích nebo herních aktivit.

Asociace malých debujárů ČR. Prezentace jednotlivých klubů.

Podrobnosti: <http://debruar.adam.cz/prezenta.htm>

Asociace debatních klubů České republiky – podporuje a zajišťuje Debatní ligu v ČR a v zahraničí. Podrobnosti: <http://debatovani.cz/web/>

Sněm dětí pro životní prostředí – vzdělávací aktivita Agentury Koniklec pro děti ve věku 12 až 16 let s celoročními aktivitami a celorepublikovou působností.

Podrobnosti: <http://sdcr.koniklec.cz/>

Pedagogicko-psychologické poradny identifikují mimořádné nadání a nabízejí odborné posudky týkající se schopností dítěte a možností dalšího rozvoje jeho nadání. Rovněž poskytují kariérové poradenství na základě testování profesní orientace žáků. Některé poradny pořádají odpolední kluby pro nadané děti a jejich rodiče.

Projekty

Noc vědců – projekt Evropské komise, atraktivní a zábavnou formou představuje vědu pro veřejnost všeho věku.

Podrobnosti: <http://www.noc-vedcu.cz>

Univerzita dětského věku – projekt MedVěd, unikátní projekt Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého.

Podrobnosti: <http://www.projektmedved.eu/udv.php>

Nadané dítě.eu – projekt v působnosti Královéhradeckého kraje zahrnující diagnostiku (nový nástroj pro nominaci a identifikaci nadání v předškolním věku), vzdělávání učitelů a ucelenou nabídku péče o mimořádně rozumově nadané.

Podrobnosti: <http://nadanedite.eu>

9.3 Kazuistická studie žáka s mimořádným rozumovým nadáním

Petra Hamplová

Osnova:

- 1 Anamnestické údaje
- 2 Školní anamnéza a současný stav
- 3 Pedagogická diagnostika učitele
- 4 Individuální vzdělávací plán
- 5 Závěr
- 6 Použitá literatura

1 Anamnestické údaje

Adam, 3. třída ZŠ, školní rok 2010/2011
fyzický věk 9,2

Rodinná anamnéza

Devítiletý Adam pochází z úplné rodiny, je jedináček. Rodiče mají středoškolské vzdělání s maturitou a oba jsou zaměstnaní. Věk rodičů při narození chlapce byl 37 let u matky a 42 let u otce. Prarodiče má pouze z mamčininy strany.

Osobní a zdravotní anamnéza

Hoch se narodil donošený v 09/ 2001 z prvního těhotenství, další údaje o porodní váze a délce nejsou k dispozici. Adam je pravák.

Dle informací matky prodělal běžné nemoci, vývoj řeči a motoriky probíhal normálně. V předškolním věku utrpěl zlomeninu nohy. Je náchylnější k chřipkovým onemocněním.

Od 4 let věku navštěvoval mateřskou školu a to pouze na dopolední pobyt, informace o adaptaci na mateřskou školu nejsou k dispozici.

2 Školní anamnéza a současný stav

Přestože je Adam velmi milý chlapec, je v kolektivu vrstevníků spíše nepřizpůsobivý, nemá zájem o hry s ostatními dětmi. Přestože jeho vyjadřovací schopnosti jsou vynikající, nedokáže s nimi dobře komunikovat. Společnost dětí sám příliš nevyhledává. Velmi špatně také snáší případné neúspěchy, prohry v soutěžích.

Již v první třídě dosahoval vynikajících výsledků v oblasti matematiky, při nástupu do školy uměl počítat v číselném oboru do 100, své znalosti rychle prohluboval. V prvním pololetí 1. třídy proběhlo jednání o možnosti přestupu do 2. ročníku. Toto nakonec nebylo možné ze dvou důvodů. Při nástupu do školy Adam sice uměl číst, ale neuměl psát. Dalším důvodem bylo, že tento krok by pro něj byl po emocionální stránce velmi obtížný, neboť své spolužáky znal již z mateřské školy, což mu náročný vstup do školy ulehčovalo. Podle individuálního vzdělávacího plánu tedy začal od pololetí první třídy navštěvovat hodiny matematiky ve druhém ročníku, v prvouce pro něj paní učitelka připravuje práci z vyšších ročníků, v českém a anglickém jazyce plní zejména rozšiřující učivo. Na přání rodičů navštěvuje zájmové kroužky.

Dle vyjádření třídní učitelky měl Adam obtíže s dostatečným uvolněním ruky pro psaní, až do konce prosince v první třídě bylo nutné pro psaní používat pastelky a obyčejnou tužku. Obtížněji zvládá i činnosti v pracovní výchově jako je např. manipulace s nůžkami, práce s

drobným materiálem. Přestože rád sportuje, koordinace pohybu v rámci tělesné výchovy je spíše nepřesná, ve srovnání se spolužáky je možné jej označit za nemotorného.

Chlapec byl na žádost rodičů veden v pedagogicko-psychologické poradně od roku 2007 v péči pro podporu a rozvoj nadání a stimulaci nerovnoměrného vývoje. Rodiče trvali na opakovaných vyšetřeních pro prokázání mimořádného intelektového nadání, které bylo pedagogicko-psychologickou poradnou nakonec ve věku 8 let a 5 měsíců diagnostikováno.

Z psychologického vyšetření (2010):

„Adam se s chutí pouští do předkládaných úkolů, pracuje v přiměřeném pracovním tempu, systematicky. Dokáže se soustředit na zadané úkoly, které ho baví. Dnešní setkání bylo zaměřené na posouzení aktuálních intelektových schopností (Woodcock – Johnson).

Aktuální intelektová výkonnost se pohybuje v pásmu mimořádného nadání. Adam vyniká ve verbálních schopnostech, sledují výbornou slovní zásobu, velmi dobré logické uvažování, vhléd do problému.

Výborná je paměť krátkodobá, tzv. pracovní i dlouhodobá. Adam se zároveň dokázal soustředit dobře na práci. Nadprůměrné schopnosti prokázal chlapec i v subtestu kvantitativního usuzování a v prostorové orientaci.

Z rozhovoru i z písemného sdělení školy je jasné, že Ondřej se učí zvládat prohru, neúspěch, trénuje komunikaci se spolužáky.

Závěr – jedná se o chlapce, u kterého opakovaně potvrzujeme mimořádné intelektové nadání.“

Adam navštěvuje školní družinu jen velmi zřídka, neboť rodiče, kteří pracují na směny, se mu plně věnují po celý den. Dle chlapcova vyprávění často navštěvují výstavy, muzea, k dispozici má doma množství encyklopedií, vědeckých časopisů, odborných knih.

Rodiče projevují nadměrný zájem o Ondrovy školní výsledky.

3 Pedagogická diagnostika učitele

Nedokončené věty

Jak Dvořáková (2002) uvádí, „Nedokončené věty“ jsou poměrně jednoduchá projektivní metoda, kdy učitel žákům předloží seznam nedokončených vět a požádá je, aby tyto věty rychle a bez dlouhého přemýšlení doplnili tím, co je nejdříve napadne. Podmínkou je otevřenost a upřímnost žakových odpovědí a ujištění učitelem, že vše, co žák napíše, se neodrazí na jeho hodnocení či známce. Věty se týkají předmětu, o němž chce učitel získat informace.

1. Ve škole mi nejvíc vadí....
2. Když učitelka vysvětluje nové učivo, tak....
3. Při hodině mě nejvíc zajímá....
4. Na chození do školy mě nejvíc baví, že
5. Po vyučování bych rád...

Dotazník pro zjištění postavení žáka ve třídě

Jednoduchý dotazník sledující postavení žáka ve třídě je vhodnou metodou pro žáky prvního stupně. Učitel zadá dotazník žákům s ujištěním, že se nejedná o žádný test či zkoušku. Žáci mají být upozorněni, že si mají věty dobře přečíst a poté zakroužkovat ✓ pokud s tvrzením

tvrzením souhlasí nebo **X** pokud nesouhlasí. Vyhodnocení dotazníku může provádět sám učitel.

1. V naší třídě si povídám nejvíce s chlapci.	✓	X
2. Ve třídě mám nejlepšího kamaráda.	✓	X
3. Spolužáci mi pomáhají, když něco nevím nebo zapomenu.	✓	X
4. Ve škole jsem nešťastný.	✓	X
5. Mnoho dětí ze třídy mi dělá naschvály.	✓	X
6. V naší třídě jsem nechytrější z dětí.	✓	X
7. V naší třídě jsem nešikovnější z dětí.	✓	X
8. Ve třídě mám hodně kamarádů.	✓	X
9. V naší třídě je legrace.	✓	X
10. O přestávce si hraji s kamarády.	✓	X
11. V soutěžích a hrách vždycky zvítězím.	✓	X
12. Některé děti ze třídy nejsou moji kamarádi.	✓	X
13. Ve třídě jsem se už popral s některými spolužáky.	✓	X
14. Ze školy se vždycky těším domů.	✓	X
15. Do naší třídy chodím rád.	✓	X

4 Individuální vzdělávací plán

Individuální vzdělávací plán pro školní rok 2010 / 2011

Jméno žáka: **Adam**
Fyzický věk: **9,2**

třída: **3.**

rok šk. docházky: 2010/2011

Základní údaje:

Diagnóza stanovená PPP: **mimořádné intelektové nadání**

Lékařská vyšetření:

Závěry a doporučení odborných pracovišť:

akcelerace – práce ve vyšším ročníku (matematika, čtení)
zadávání úkolů z vyššího ročníku, kreativní úkoly

Název poradny:

Odborný konzultant PPP:

Datum posledního vyšetření:

Datum plánované kontroly:

Konkrétní opatření školy:

Adam bude docházet na výuku matematiky do 4. A. V hodinách prvouky bude vyučován podle tematického plánu předmětu Člověk a jeho svět pro 4. ročník. V hodinách českého a anglického jazyka budou zadávány rozšiřující úkoly.

Rodiče budou průběžně instruováni.

Další pedagogická opatření:

Podpora sociální zralosti a komunikace s vrstevníky:

Další pedagogická opatření :**Podpora sociální zralosti a komunikace s vrstevníky:**

- zařazování kooperativních aktivit vyžadujících spolupráci dětí
- podpora společenských návyků
- zařazování prožitkových her na respektování druhých
- využití relaxačních technik

Podpora volných činností chlapce:

- učit se domlouvat se na kompromisu
- učit se zvládat neúspěch
- podporovat dokončení rozdělaného úkolu
- trénovat pohybové aktivity

Podpora kognitivních schopností:

- umožnit pracovat nezávisle
- tvorba projektů pro ostatní žáky, které s ním seznámí
- podpora čtenářství – encyklopedie, tematická četba
- zadávání logických úkolů a kvízů
- podpora verbální komunikace
- obohacování učiva v zájmových kroužcích

Podpora emocionálního vývoje:

- snaha o empatii a porozumění
- prožitkové hry zaměřené na emoční zážitky
- spolupráce s rodinou

Spolupráce s rodiči žáka:

Rodiče budou pravidelně navštěvovat třídní schůzky a dle domluvy se budou informovat u třídního učitele na prospěch a chování žáka. Na požádání jim budou zapůjčeny publikace ke konkrétnímu problému.

Návštěvy rodičů:

Datum	Cíl návštěvy	Návštěva na vyzvání / z inicit. rodičů
.....
.....

V dne:

..... podpis rodičů na 2.st.podpis žáka třídní uč. ved.ambul.nácviků
------------------------	------------------------------	---------------------	----------------------------

.....
ředitelškoly

Na vědomí :

Hodnocení úspěšnosti IVP:**1.pololetí**

.....

.....
 podpis třídní učitelky

Vyjádření ostatních vyučujících:

.....

2.pololetí

.....

.....
 podpis třídní učitelky

Vyjádření ostatních vyučujících:

.....

5 Závěr

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že žák je vzděláván podle individuálního vzdělávacího programu, který mu umožňuje navštěvovat v hodinách matematiky vyšší ročník. V předmětu prvouka je taktéž vzděláván podle plánů vyššího ročníku, ale na výuku zůstává ve své třídě a výukové materiály mu chystá třídní učitelka. Jedná se většinou o formu samostudia, což ale chlapci vyhovuje. V českém a anglickém jazyce se učí podle vzdělávacích plánů ročníku, který navštěvuje, tj. v letošním roce 3. ročníku, ale učivo je doplňováno o rozšiřující učivo. Ve výcho-
 vých je vzděláván jako jeho ostatní spolužáci.

Adam se snaží zlepšovat dovednosti komunikace se spolužáky a chápat, že v každé životní situaci nemusí být vítězem a tím nejlepším.

Dle vyjádření třídní učitelky jsou rodiče i chlapec spokojeni se stávajícím modelem chlapcova vzdělávání.

Já sama bych rodičům doporučila zaměřit se i na běžné činnosti, které vykonávají ostatní děti - jako jsou hry s kamarády před domem, zábavné pořady pro děti v TV, kroužek typu „junáka“... Z rozhovoru s chlapcem usuzuji, že jeho jediným zájmem je plnit pracovní úkoly na jedničky, být pochválen rodiči, ve volném čase se dále vzdělávat mimo vyučování. Myslím, že Adam by měl zažívat i kus obyčejného bezstarostného dětství a ještě více si utvářet pozitivní vztahy se svými vrstevníky.

6 Použitá literatura

DVOŘÁKOVÁ, Miloslava. Diagnostika vnitřních podmínek výuky. In KALHOUS, Z., OBST, O. Školní didaktika 1. vyd. Praha : Portál, 2002, s. 186 – 212. ISBN 80-7178-253-X.

Jana M. Havigerová, Blanka Křováčková a kol.

Co bychom měli vědět o nadání

Návrh obálky:	Mgr. Dalibor Kučera
Počítačová sazba:	Vít Trunec
Rok a místo vydání:	2011, Hradec Králové
Vydání:	první
Náklad:	200

Vydalo nakladatelství Gaudeamus při Univerzitě Hradec Králové jako svou 1033. publikaci.
Vytiskl Libor Dvořák

ISBN 978-80-7435-092-4